د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د تپولو نه غټه خوبي د محقق نیك نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے. خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرتې، او مسئلې په سلسله کې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیك په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ونېلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خواني بازار، پېښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د لیکوال سره خوندي دي

د کتاب نوم ــــــــــــــــ د تحقیق په رڼا کښې

لیکونکے ــــــــــــــــ میان وکیل شاه فقیرخېل

د چاپ کال ــــــــــــــــ ۲۰۰۲ء

کتابت ــــــــــــــــ محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ــــــــــــــــ

بیه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ــــــــــــــــ سید طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

تړون

د خپل مور پلار په نوم
په ګور يې نور شه
د چا په دُعاګانو چې زهٔ دَ
دنيا په ښتون يم

میاں وکیل شاه فقیر خېل

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر	لیک	مخ
۱ -	د تحقیق په رڼا کښې - یو عمومي تأثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲ -	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۳
۳ -	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴ -	صدیق څوک دے	۴۶
۵ -	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶ -	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي اثار	۸۰
۷ -	پښتو کښې رو ببے منظوم طبّي لغت	۹۶
۸ -	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹ -	فقیر جمیل بېګ رجمال خانؒ) د شاعر په حېث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیّت	۱۴۷
۱۱ -	پښتو نثري ادب	۱۶۰

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دَ تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تاثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق د ادب یو کوچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لار ده په دې کې کوچنه لار د تګ د پاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي ځکه ناکله یو محقق په موډو موډو د یوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې د یو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد د یوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټول خوارې او ستړیاوې په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه ورومبے ګام اخستے وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه نیوے شي چې خړې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي دَ تحقیق د لارې خنډانو ته زړه نهٔ بایلي، دَ حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښهٔ په دونې تندي وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړے دے چې د تحقیق د کار د ګرانوالي سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بېخي يو تکنيکي عمل هم دی د تحقيق کار هله ګټور ثابتېږي
چې دا عمل ددې د پاره د جوړولو په رڼا کښې سرته
ورسولی شي ځکه چې د تحقيق اوانه په کوټلي دليلونو،
قلمي مسودو، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د يو محقق د څېړې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
ددې لارې د نوو لارو د پاره دغور و فکر نوې نوې نکتې
رامنځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼلی کېدی د تحقيق سره هميشه نوې مسئلې
راپيدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره ديوې لا ښې کار ونکي
ډمره هم تکنيکي کار که چرې د تحقيقي رسمياتو ديوې کوډونو
نه بغېر وکړی شي نو دا رنګ نوي و محققينو ته ددغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې
پېښېږي او يا ورته بيخي او نه رسي او په نتيجه کښې دغه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سوارۀ
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړی دی
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پښتنې او د لاس امداد
نه بغېر په يو اځې سر او ښه په نېک نيتۍ د مقدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. بې شمېره ورک قلمي نسخې یې مدون کړي او د پښتو د ادبي تاریخ کې تیاره کونجونه یې رڼا کړي دي. خو کم او زیات دغه ټول تحقیقي کاوشونه د تحقیق د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سیستماتو په کتاره ډېره په ګرانه پوره ځېږي. نو ځکه د عالمي سطحې د تحقیق معیار سره سمون نه خوري او په دغې لحاظ زمونږ د پاره ډېرې کږه تېرول لوکوټې ګرانه پرېوزي -

زمونږ په تحقیقي ادب کښې دداسې غیر معیاري تحقیق کې مثالونه بیا مونده شي - زه دلته د دغې مثالونو د یو په یو ذکر په ځای د دغې عقله دا مجموعي تاثر وړاندې کوم چې په دغې تحقیقي کاوشونو کښې ځینې خود وړاندې نه د یوې ټاکلې شوې مفروضې په بنیاد په هره طریقه بنه په منطو بندۍ د ځو انې نظرېې رد مقصد وي په تحقیق کښې دا روېه د دغې کار د بنیادي اصولو په ضد ګنېلې کېږي ځکه چې تحقیق د نیستو نو تیرې نه مني - د تحقیق په لاره د ډېرو نظریو رد ځه شی ممنوعه نه ده، خو د دې رد د پاره نیک نیتي بنیادي غوښتنه ده - دغه تردیدي نکتې که چرې د تحقیقي سفر په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقیق د یو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنیاد ګرځي نو د ځه مصلحت کوشش له ځه د هغې نه ډېره د بنیادي اصولو نه خلاف خبره ده -

په تحقیق کښې دستاویزي ثبوت د اهمیت وړوي او عقلي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - که چرې د انصاف په نظر ورو کتے
شي او زموږ د دانهٔ تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي
اصولو په رڼا کښې او سنجولې شي نو په دغې پیمانه به زموږ
د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو
ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځائے
ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره
نهٔ
کوم اصول منضبط کړې شوي دي هغه دُمره کلک زور او دا
دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې
هیڅ ګنجائش نهٔ پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قدرونو
کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخهٔ اصول د
نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه
برخه یې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیادکار
ورکوي نو که چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت
د سنجولو هم دغه بنیاد او ګرځولې شي نو د تحقیق پرې معیاري
کیږي هم او مستند کېدے پرې هم شي خو زموږ په تحقیقي
ادب کښې یکار داوستے روایتونه نهٔ سند لري او نهٔ تسلسل
او د دغې رویې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري
کړې ده - د ډېرو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې
لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ مثالونه دي چې د تحقیق د
اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د وخت یو اهم ضرورت دے-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د پښتو د تحقیقي ادب د دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو، د موږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے او دغې اهم کار د پاره د داسې زلمو ضرورت دے چې هغوي په یوه لېونۍ جذبه تحقیق د خپل ژوند مشن او ګرځوي او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او د دغې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کچه پوره کېدو په بنیاد هرځاى او هرچا ته قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هیچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ زلمو څخه یو کېدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې وویلي دي چې تحقیق د پاره، "د زړه زور" بنیادي شرط دے نو وکیل شاه لخپل زلمے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو نه اندازه لګي چې د زړه زور ئې هم ښه زیات دے او هغه دغه توانائي د تحقیق غوندې زړه سترې کار ته په کومه لېونۍ جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموری سبب اوګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د خپل کول د نورو لیکوالو پشان ئې په یو وخت د ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شپاړلسو بېړو پښې نه دي ايښي او په يوه خله د تحقيق،
تنقيد شاعرۍ افسانې او ډرامې په تورو کښې يو کې نه
وهي مګر د خپل طبعي د رجحان له مخه صرف د تحقيق ميدان
خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې
صنف کښې يې خپلې هلې ځلې جارې ساتلې دي د خپل دغې ذهني
استقامت په دا دې په کال <u>۱۹۹۲</u> کښې د مياں حمد الله فقير خيل
ديوان چې د ژوند زمانه يې ۱۲۱۰ھ نه ۱۲۹۳ھ تر منتخبه اشعار
کړې ده مدون کړو او د تحقيق په اصولو يوه د خپلې يوې
درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د مياں وکيل شاه دغه مقدمه
که يو پله د مياں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنيادي معلومات
فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پښتو هم رڼا
غورزه وي چې د لوستونکو د پاره ډېر زيات تاريخي ارزښت
لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر
امکاني بورجلونو ته رسېدلي دي او بيا په هغې کښې د هر علم
او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې
شوې دي چې په مجموعي توګه په يو علم او فن [illegible] کار
ممکن شوے نه دے - د علم و فن د دغې حدودو او وړو د نوو له مخه،
تخصيص د نن صبا د وختونو يو بنيادي ضرورت دے يو هغه خلق
يو رونغ علم، يا په مجموعي توګه ټول فن ته د لاندې وتو په ځاے
د کار د پاره د هغې يوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

ځینې هغې ځینې جاري ساتي. میاں وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښه پوهېدلی نو ځکه هغه د تحقیق وتدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د ختکو په قامولۍ کښې د خپل جدّ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۳هـ - ۱۱۱۶هـ) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میاں ګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او پرسپړنې خصوصي، ذیلي څانګه (SUB BRANCH) خوښه کړې ده - د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ورومبی نمونه ده او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغه یو داسې څېړنه ده چې د هغې په اسویکونو کښې شپږ مضمونو نه د سعید ختک یو شعر، صدیق ځوک دے، ابراهیم ځوک دے، فقیرجمیل بېګ د شاعر په حیث، خوشحال خان ختک او حکمت او په پښتو کښې بعضې منظوم طبي لغت هم د هغه د څېړنې د تحقیق د دغه ذیلي څانګې سره تعلق لري - میاں وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته ګڼم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو دیوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خپل صلاحیتونه دیو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولۍ په یوه لېونۍ جذبه د خپل قام د پیاوړو شلانو د تعارف او د هغوی د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي -

څرګندا ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څېړنه ډېره د ایا قدې د دوستانو ګوځې ته راغلې وه، ځکه چې هغه د دې کتابت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو راکړې وه خو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د یک لوست څه نورهنګامي کارونه هم راپېښ ا کېده، نو ځکه د دې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه تحقیقي څېړه زما دیک رښتو ښه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوځ روح حساس طبیعت باوجود – تر ډېره اوږدې مودې پورې ساړا بسکله او په یو برخوردارانه احترام ئې بنسټ په رغم زمایک ته انتظار اوکړو – سره د ډېره هسیارتیا زه نه شم ویلے چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه د دې ډېره زور او په خوارئ ټیکلې علمي او تحقیقي کاوش د پېژندګلنې او د هغه د ډېره اوږد انتظار څه حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره ویلے شم چې زما دا نیمګړې شان یک به د تحقیق په ډګر د هغه د خوارئ او د شوا خون نه ډک زړه سترې مزل یو بې پېلوه منښه ضرور اومنلے شي -

د تحقیق په رڼا کښې – کومه کتابت شوې مسوده ماته راکړې شوې ده په دې کښې ترڅې وخته لس تحقیقي یکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو شري ادب په سرخطونو د دري عمومي موضوعاتو یکونونه پرته لکه چې وړاندې د کراوشو شپږ مضمونونه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقیرخیل میان کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د ژوند د پېلتنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د ټیکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حقله ښه په ډاډ ویلی شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارانو کښې یو داسې خواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو را غونډولو نه پس هغې ته په ډېر ښو څون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښه په ټینګو دلیلونو او د دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په مثلو کښې تر هغې هیڅ څوک پاک نهٔ ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو ټینګو دلیلونو او په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نهٔ وي-

د تحقیق په دنیا کښې را غونډ کړي شوي کم او زیات تول ټکو له وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هیڅ څه یک نهٔ دے را غلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوې دي - او زما په خیال نوم ورکي شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر- صدیق څوک دے ابراهیم څوک دے او په پښتو کښې یو بېبے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه د اسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو
د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو
تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په
منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله
د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت
نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه
د اکوشش وې چې هغه د خپل تحقیق د پاره نوې نوې
مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخوانې ادب تیاره کټونه
روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په
حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې را منځ ته
کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شنخوند نه دې
وهلي بلکه بنه په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے
چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی پښتکي بل کړي
په دې لړ کښې هغه د ګمنوزړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته
به خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

دکریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک
په دې انکشاف اوانه دے چې دکریم داد ابن اخون درویزه دوا صلتا لحق
نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله ډېر نوي
تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په ورانډې کولو کښې پاتې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي - زمونږ ځيني محقق د ذکرشوي الفنانۍ د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپېلے شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيرونه په راېهر کوُولو د اخون درويزه د اولاد ځنې ثابت کړے دے -

"د سعيد ختک يو شعر" د سرخط لاندې په خپل يوه کښې وکيل شاه د پښتو د ستر و تحقيق کار اوهمېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړي دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نېغ په نيغه په رد کوُولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد ختک د دې شعر

خان که اطلس دا شعارو اودلي دي
دد پو درپو ورو نو تو کې هم ېنکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے -

د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد دا که چې ښکاره ده خوشحال خان ختک دے چې د خپلې کورنۍ تولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نۀ ده بلکه دا د هغه درې ورونه ميان جميل بېګ، شمشيرخان او ميرباز خان ياد کړي شوي دي - د ميان جميل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان ختک د دوه نورو ورونو د ادبي حيثيت په حقله څۀ دستاويزي ثبوت مخې ته نۀ دے راغلے خو زمونږ د ځينو محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنږدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ليک کښې د تحقيق د مروجه اصولو له مخه دَ زړې نظريې په رد يوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دغه دا نوې نکته خصوصاً دَ خوشحال خان خټک د ورونو شمشېر خان او مير باز خان دَ شاعرانه حيثيت په حقله دغه يقيني څېره د تحقيق کارانو د پاره دَ غور و فکر نوې لارې پرانيزي -

صديق خټک دے، او ابراهيم خټک دے - د يو نوعيت دوه جدا جدا تحقيقي ليکونه دي زلمي محقق ددغې دواړو ځوانو نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقيق يو شان تکنيک خپل کړے دے - دَ صديق او د ابراهيم په نومونو ددغې دواړو شاعرانو دَ ژوندِ حالات او زمانه، د و ختونو په تېر و کښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه د پښتو تحقيق کارانو د دغوي په حقله خپلو ليکونو کښې ديو بل نه متضاد رائے وړاندې کړې ده او په دوې کښې يو هم د څه کوتلې تحقيق په رڼا کښې ددغې شاعرانو د ځائے ځائيني او د قام قبيلې په حقله په يقين سره څه نه دي ويلي وکيل شاه وړوکے محقق دے چې ډېر په شوق او د خپل قام ددغې دواړو شاعرانو د موندې د لټون په يوه جذباتي څپه د دغوي د کلام د داخلي شهادتونو په ذريعه دغه ورته هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه ده وائي يوه کوتلې رائے قائمه کړې ده او د بنه ښو دليلونو په بنياد يې دا ثابته کړې ده چې صديق او ابراهيم دغه د حبيب الله محمد ميان جميل بېګ زامن دي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ړومبۍ منظومه طبتي لُغت د سرخط لاندې یوه کښې دا انکشاف شوی دی چې د هغه په لاس را غلي د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې ومړومبۍ منظومه طبتي لُغت دی او دا لُغت میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړی دی څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخېل زوی څو دی.

نوم ورکی شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، دا یک خېل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ه تا ۱۳۱۱ه) چې د مردان د کاټلنګ په علاقه کښې د اوډیګرام نومې کلي او سید و نکي وُ د ډېوند او کار په حقله یو ډېر معلوماتي مضمون دی، په څېل دې یېک کښې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړی دی چې میاں محمد سعید ایک خېل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دی چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د تېون دَ جذبې او په هغویُ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقیق په رڼا کښې دا غلي چې د کوموییکونو ذکر او شو په د غې هر یو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوی دی او څه داسې نظریه مسئله او نکته را وړاندې کړې شوې ده چې په هغې دَ مزید تحقیق امکانات شته دی - په کتاب کښې څنې داسې لیکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه لیکونو کښې دَ پښتو نثري ادب دَ موضوع په اعتبار یو معلوماتي لیک دی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دي . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پېشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا ليک نور هم وقیع شوی وو.

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ناڅې مضمون کښې د تحقیق د فن ډیر بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې راټولې کړی شوي دي ددې ليک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څخنې ښه خبر دي او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي.

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ'' د شاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زموږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو ستورو ستهو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي، د میان جمیل بېګ'' په حقله لیکلي شوي مضمون کښې زموږ د دغې ډېر غوره پياتي شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي.

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدر د ټولو کوشش کوو. د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

اړه پېچ نه عاري (صفا) ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طريقه ضروري وي . د تحقيق ژبه رنګين بياني نه رغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پابنده دا ره وي ځکه چې د اسې د ژبې نو معنويت او صنعت ګري د تحقيق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والې پيدا کوي او اهداف يې ګړوړ يا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقيقي نوعيت هغه ليکونه زيات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځائے تحقيق ته پاملرنه شوې وي په تحقيق کښې د ټېچې تيقن بنيادي اهميت ضرورلري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د بې يقينۍ تاثر ورکوي . البته په تحقيق کښې د هم چو ما ديګرې نيست په شان فرعون رنګه دعوې او يوه تحکمانه رويه هم د تحقيق په نتائجو منفي اثر پرېباسي . تحقيق که هرڅو يوه زړه سخته او پېچيده عمل دے نو د تحقيق مواد د پېشکش دپاره مناسب ليک دود (PROSE STYLE) ځان ته يوه ګرانه مسئله ده او د دغې ټول دا لاندې کولو دپاره يوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

مياں وکيل شاه فقير ټول زلمے دے ، د تحقيق کړ کېچنه لار هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوې نوې موضوعاتو په لټون ټول تحقيق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري - او د دې دپاره چې هغه کوم ليک دود غوره کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

به نور هم صفا او ساده شي. زمونږ ددې محقق د يک بنيادي تکنيک د تمهيد طوالت دے چې په کښې هغه د يو ې خبرې په تکرار او د يو تکي د متن ادقاتو په پر له پسې راو ستو د اکوشش کوي چې د ټول تحقيق بنيادي نکته د لوستونکو زړه او ذهن ته ور ښامي، کله ناکله د هغه د يک په تکراري اسلوب د ټکو په معنويت کښې فرق پيدا شي څو د تحقيقي نکتې د اهميت په وجه مفهوم ئې ښيا هم ذهن ور ځلي. د تحقيق په دنيا کښې د را ښکلي يکونو د ټولونه غټه خوبي د محقق نيک نيتي ده. د هغه رويه (approach) صحيح او د تحقيق هدف او مقصد ئې مثبت دے. وکيل شاه په تحقيق کښې د نيمګړتيا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظريه او نکته ښه په اعتماد وړاندې کوي څو د خپلې زير تحقيق نکتې، نظر ئې او مسئلې په سلسله کښې د تر لاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زيات د ټول هر تحقيقي يک په ختميدو به د نوي موضوع د مزيد لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. ددې هر څه په دنيا کښې زړه ښه په داد و ښلے شم چې مياں وکيل شاه فقير خيل د دوران و خت د ټيلو همځولو په ډله کښې د تحقيق د شعبې يو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقيق په دنيا کښې د خپل نوعيت يو معلوماتي کتاب دے.

پروفيسر ډاکټر محمد همايون هما
هسکه مينه شيخ ملتون - مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوئے لوئے عالمان شاعران محققین
مؤرخین تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه مونده لي
په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یو لسمه او دو لسمه صدئ هجري پورې
پاندې محیط دے په دغه دویم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه
ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله
ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په
مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه
شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوّف طریقت وحدت
الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کېښو او
بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیر البیان
نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او
مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان
پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او د دې کتاب په رد کښې د دویمې
ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې
کتاب ولیکلو او د دغه دوارو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام
رومونده لو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ ددین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لاربښودنه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوے اخوند کریمداد هم لوے علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵هـ کښې زیږیدلے وُو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲هـ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو د ده ګڼ تصنیفات دي چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې "الف نامه" زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلې د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلې خو ددې نه مخکښې د الفنامو روښانې شاعرانو بنیاد ایښودے دے چې په هغې کښې دارزاني - مرزا انصاري - علی محمد مخلص - دولت لواڼي غوندې لوې لوې شاعران شامل دي -

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې ده یې د مخزن سره یوځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤ نه " په صفحه ۱۸۲ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر توري په يو بيت يا بېتونو کښې تشريح کوي د حروفو دغه ډول اسرارو ته توجه زل په ځېنو مذهبي او عرفاني لارو کښې يو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه موږ دلته د کي يمداد د الفنامه د بېلو بېلو توکو حروفو ديو يو شعر نمونه وړاندې کوو. لکه

الف :- اے طالبه الف يو ګوره له فيمه
د دې دوا پړو معنیٰ هيمه
ب وجود ظاهر په بې شه
عين هغه عکس هوئ شه
ت توحيد د ې ته ګوره
چې جلوه کا نور د نوره
ث ثبوت د ے د ذات د ے
کل دا غير ثبوت د لات د ے

دغه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي کلام ليکلے شوے دے د کي يمداد د الف نامې شرح ليکلې شوې ده چې دربو کسانو ليکلې ده شرح د حاجي عبد الله رح قصوري "کلمات الوافيات" ده دوېمه د حاجي بهادر کوهاټي رح "مفتاح الدقائق" ده او دريمه شرح د عثمان ده د دې دريمې شرح په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل "پېښور د خپل کتاب" دهند د کتابخانو پښتو خطي نسخې، په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سرخط لاندې ټ ليکي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوغې شرح په پیل کښې دکریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې دَ
الف نامه شرح را غلې او تر الف نامه روستو ئې د مخزن
څنې نورې کښې شروع کړې دې د شرح په دې نسخه
کښې دکریمداد الفنامه د "ن" تر پټې پورې را غلې ده
او نوره برخه ئې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح
په پارسۍ ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نهٔ لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې
د عثمان نوم را غلے او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړے
خو باورې پرې نهٔ یم -

روبیا ورپسې دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هېواد مل صېب لیکي -
موږ ته دکریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پای کښې راغلي دي -

" الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د شارح په توګه معرفي کړے دے
خو باورې پرې نهٔ یم -

روبیا ئې دې عثمان باره کښې د ځینو بل یو کتاب چې ذکر ئې مخکښې
را غلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاوونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

(روانښاد قاضي محمد عمران خان تونسکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۲ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب ګمان عثمان نومېږي او د شرح په
پاڼې کښې دا غلي ”الٰهي تو حافظی محفوظ کن عثمان“
د شرح مخزن ددې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا ده ته یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا نوو د الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلي متعلق دګران زلمي
هېوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هېوادمل صیب ددې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل د کرم
او کېدے شي چې زما د غه لیکو سره نور نوي معلومات رابرسېره شي.
او دا لیکل به هم ددغې شرح چې په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د ګران هېوادمل صیب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث او ګرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم د غه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې دِ ماسره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېوادمل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د د غه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلي دي او د خوش قسمتۍ په د غه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب ... پاڼې موجود دي په کومه سره چې مونږ پرې خپل مرام

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په ښه ډول سره و ښيلې شو چې دا دې شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صيب هغه شک په یقین کښې بدلوي چې دا قعي عثمان دا دې شرح شارح دے دا دې مقدمې نه په دلته کښې هغه اقتباس پرو يبے او ديکلو په کوم کښې چې دو ي يعنی حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څه اسباب دي چې دا شرح او يکلې شوه دو ي ليکي -

سید علی ترمذی قدس الله سره العزیز باخون حاجی البدعت و یقمع السنت عارف بالله در ویزه رسیده بود نور رحمت الله علیه و ازین باعلم ربانی شهبازان مکان نیے محقیق اخون کریمداد علیه الرحمته رسیده است او به نور عالم وحدت معنی سیی حرف ما بر زبان افغانی بیان کرده و آن معني ہما حقائق و معارف الاہی بودند و آن حقائق و معارف الہی روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتیاج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سیی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق این یک سبب شرح شد و دیگر سبب شرح این است که بسیار مومنان طالبان انسان واصل حق اند برائي آنکه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل کند و آن انسان واصل حق پوشیده است بحکم این حدیث قدوسی اولیائي تحت قبائي لا یعرفهم غیری پس تصنیف شد این شرح که پوشیده نیست پس بدست ہر کسے که این شرح رسید و این شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات و انچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس د کوم نه چې معلوم شو چې حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې «الٰهی تو
حافظی محفوظ کن عثمان» کوم الفاظ لیکلي او ګومان هم دا مل صیب د
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح یاده وي او س نو د پس د
واضحه شوه چې نۀ یوازې په دې الفاظو لیکلو بلکه په دغه ذکر
شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا
شرح لیکلې ـ سکه چې مخکښې ویلي شوي دي چې د کویهداد د
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافیات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم اېښودے دے دلته به هغه اقتباس رااخلو په کوم کښې
چې د دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي لیکي ـ

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق بامیدانکه
حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند این کتاب و عمل کند این کتاب را به
سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین
معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق"
دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے
چې اول باب د علم توحید دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بر این عمل کرد و مداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح آن طالب را بحق وصل کند به سبب آنکه وسیله بحق علم و عمل است پس سبب این شرح علم و عمل حاصل کرده و وصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب د ډیرو داد دے چې په دې د خدائے پاک پېژندنه او د حق دنیا وه او د اهر څه د دې د پاره د عمل او د حق د پېژندنو او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح اورسي او نورو خلقو ته هم د فائدې او د عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه ډېره تفصیلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ژلمي هیواد مل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے او که نه په یقین کښې بدلیږي هغه به د لته نا وړم چې هغه دا رښتیا دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح و سبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی خود بریده است و به هستی حق پیوسته است و خاکپائی دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از و را فیبے شود و بدیدار خود مشرف کند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځانځ په ځانځ هغه حصې او لیکلې د کومې نه چې نورې معلومات موږ: ته تر لاسه کېږي او کېدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم ځنځ داسې وي څو تر کومه چې ما دا اوکتلو نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خیالات یک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کېږي چې د بسم الله الرحمن الرحیم نه پس لیکي -

ای طالبه الف یو گوره له میمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طریقه طالب این است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن ووجود صفات حق را ثابت کن پس اذاں وجود وذات وتمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

دغه شان د دې شرح په پاۍ هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هیواد مل صیب په خپلو کتابونو چې ذکر یې په دې مضمون کښې راغلے لیکلي څو د لته دغه آخریني اقتباس لیکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئے خدائے شکر ادا کړي -

الحمد الله علی اتمام حمداً دایماً بدوام الله تعالیٰ والصلوٰة علی نبی محمد سید العالمین صلوٰة مُسْتَمِرَّةً باستمرار الله تعالیٰ الهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشی را از دین غیر حق در هر دو سرائے بحرمت نبی محمد سید الکل مع الکل صلی الله علیه وسلم بعد ومعلوم الله تعالیٰ و معدود الله تعالیٰ و

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب
با ختتام رسید تمام شد -

دا اقتباس ما دلته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل
صیب کوم اقتباس د توشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو
کښې څۀ لږ ډېر فرق دے لکه په هغې کښې "تو حافظ محفوظ کن عثمان
را از دیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د تو را په
ماسوی عشق را از دیدن" د غه شان په هغې کښې "در هر دو جهان" لیکلي
او په دې نسخه کښې "در هر دو سرائے" یک دے -
د غه شان د کتاب لیکلو نېټه په هغې نۀ ده لیکلې او په دې نسخه کښې
بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب با ختتام رسید لیکلي شوے چې میاشت
او ورځ ترې معلومېږي خو کال نۀ دے لیکلے -

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف
نامې د شرح سره څۀ تعلق نۀ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي
نو دا عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمن الرحیم نه شروع کېږي
چې د دغې سرنامه دا رنګه ده -

بسم الله الرحمن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسلهٔ عالیه قادری بر مجاهدات شاقه
آنحضرت نگاه کن و برکات آن حضرت که بمنزلهٔ آب حیات اند کوشش
دل را پیوسته دار که آنحضرت چه میفرمایند -
اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نبی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام نفقه کن پس ازان اعتراز کن از انکه هر که عبادت خدای عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نورې معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمي هیواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخون عثمان او اخون عمران د اخون عبد الحلیم بن عبد الله بن اخون درویزه اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کتبې او دا شرح د اروا ښاد قاضي محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زموږ د خاندان سره تعلق لري او کړي ئې دا رنګه صلا وېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبد الحلیم زوی دے او د د غه عبد الحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

د دې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے نوکهٔ موږ دې اضافي عبارت ته غور او کړو نو موږ څهٔ نا څهٔ اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ ختمي خبره نهٔ ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ چرې په دې يوه نيمه کوښه سوچ اوکړو نوکه چې وائي -

> پس اى غلام قادرى اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه
> انحضرت نگاه کن .....

نو دا سې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او د غه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري لکه چې اروا ښاد عبدالحليم اثر افغاني صيب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پيس بابا عليه الرحمة د ښې نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغه ئې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعنې قادريه - سهرورديه - چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو دا سې معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادريه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو وجه د نيکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکهٔ کوم چې اد د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يا دې په دوسره د ګران محترم زلمي هيواد مل صيب هغه شک چې عثمان بن عبد الحليم بن عبد الله وخوند درويزه په اولاد کښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

عمران خان ټونکي د غه خبره دکوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس ددې شرح باره کښې به لږ ليکل وکړو - دا شرح په توره سياهي په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کويمداد په محقق سره ياد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سياهي ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سياهي ليکلې د پاڼو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ژبه پارسي ده کاغذ ئې د ېل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږ و اضافي پاڼو کښې ليک دي - ددې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق کوان زلمي هيوادمل صيب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې کتلې او لا تر او سه په دې نېمه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم سره په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا ويلے شو چې عثمان ددې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او د کوان هيوادمل صيب د ورکړی شوي شجرې عثمان بن عبد الحليم بن عبد الله بن اخوند درويزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "واصلة الحق" ښودلے دے د غه شان د کويمداد الفنامه د عبد الله قصوري "کلمات الوفيات" د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "واصلة الحق" په نومونو شرح معلومې شوې دا وو ددې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدر منو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو دپاره د تحقیق موجب اوګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هیوادمل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۵ ه ش -

۳- هیوادمل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸ م

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۶۹ م

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه و روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته څومره ورکړه کړې ده. هغه په دې ډول ده: په دې کورنۍ کښې ډېر نومیالي شاعران، لیکوال، ادیبان، عالمان زیږېدلي دي. په دې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا ته ورکړل شوی دی. ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادر خان، سکندر خان خټک، صدر خان خټک، ګوهر خان خټک وغیره او د غه شان د خوشحال د ورورنو نه فقیر جمیل بېګ، د هغوي زامن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نور ډېر کسان په دغه نژدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړې ده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوی دی. چې دیوان یې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صیب چاپ کړی دی، دا یې لویه کارنامه ده. د سعید خټک متعلق ځینې محققینو خپله رائې قائمه کړې چې دی د افضل خان خټک زوی دی. او ځینې محققینو یې په دلائلو سره رد کړې. دا ځکه چې تفصیلي بحث غواړي که لوی خدای ته منظوره شوه په دې به بحث کوو. د سعید بابا حالات په تیارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چاته هم د ده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هرچا د قیاس په تله تللي او چې چا هم څهٔ ویکلي بس هغه سند ګڼلې شوې. حالانکه تحقیق ډېرې پکار دي چې د دغه لوئ شاعر متعلق معلومات را برسېره شي کهٔ نور هم څهٔ معلومات نهٔ وي نو پکار ده چې د دهٔ د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے. کښي د غه شان به يې څوک د افضل خان خټک زوې يادوي او څوک يې د چا بل چا ځکه چې اکثر زموږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نهٔ شي نو افضل خان خټک خو چرته تلے نهٔ دے زر به يې د هغه زوې کړي وئ پرې سرخوږ کړي چې لا ديوان به يې ګوري د بيل بيل شعر جائزه به يې اخلي د تحقيق په تله به يې تلي نو داسې بنهٔ نهٔ ده چې چا اوري شاعر يا لوئ خاندان پورې او تړي لکه چې کاظم خان شيدا پادري هيوز و ښيلې چې د افضل خان خټک زوې دې نو بس د هغه زوې شو. علي خان چې تر اوسه پورې په لويه شخړه کښې زموږ عالمانو ګډ کړې او آخر يې د افضل خان زوئ تړې بوږ کړې. سعيد خټک سره هم د غه لوبه اوشوه د افضل خان زوې يې کړو. د دې تولو په ديوانونو کښې چرته بل داسې لوئ ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چا پېرچن حالاتو سطابق يې په قياس سره ثابت کړي.

د سعيد بابا په ديوان کښې يو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے.

خان کهٔ اطلس دا شعارو ودلي دي

د ديو دريو رو نړ تيوکي هم بکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل په دیوان د سعید نظر کړه
په ریښمان د شړې ګنډلي دي

د اشعرونه د دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رائ د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړې لکه د شال په توګه به د دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید خټک د سرخط لاندې د سریزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همیش خلیل صیب لیکي -

د غه رنګ یو رباعۍ کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس ئې د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن یک (حاشیه) محترم همیش خلیل صیب لیکي -

غالباً د دې دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک دي اګر چې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان ـ ګوهر خان هم
شاعران وُو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې وړاندې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر درونډ ګران او محترم محقق ـ شاعر ـ عالم صدیق الله رښتین صیب او س اوس د اپریل مئ ۱۹۹۶ء ګنه ۴-۵ میاشتنۍ مجله "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ځوربږي په صفحه ۷۸ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د
خپل تحقیق نچوړ داسې بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو دَ
دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعیدخان
ورور دے په قام خټک او د افضل خان زوئے دے. سعید خان
په یو رباعۍ کښې وائي -

خان کۀ اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې درېو رونړو تو کي هم نبکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونړه سعید
خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر
دیوانو نه لري -

دا څو وو د دغه شعر باره کښې د صدیق الله رېښتین صیب څېړنه
ددې شعر باره کښې د غه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړي او کېدے
شي چې نور هم پرې چا څۀ لیکلي، تحقیق کړے وي او زما دَ
نظر وړاندې نۀ وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقیق
شوے نو کۀ د غې ته په غور و کتے شي نو د دغه دواړو پوهانو
د تحقیق له رویه د دغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے
شوي لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا ذامن اشرف خان
هجري - عبدالقادر خان خټک ، سکندرخان خټک یاد کړي او رښتین
صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان ذامن علي خان - سعید
خان - کاظم خان یاد کړي د لته کښې دواړه پوهان د یو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي - خو خبره دا خو تحقیق دے په تحقیق کښي خو چي دریاب ته غوپه وهي نو ملغرې خو به ترې راوباسي ددې شعر متعلق زهٔ هم د خپل علم اوپوهې په رڼا کښي مختصرشان ځېړنه روانوی کول غواړم کېدے شي چي داسې نهٔ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چي زمانه مخکښي ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې ده نو کهٔ زهٔ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چي ددې نه نوره ښهٔ او دقیقه ځېړنه اوشي او څهٔ حقیقت میدان ته راشي زهٔ چي کومه رائې یا ځېړنه وړاندې کوم هغه دا دنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښي د خپل ځانان ژوند یاد هغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجدو چا د معمې په شکل کښي اشاره کړې وي او چا کهٔ چرته هم څهٔ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چي د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښي روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار دنیکهٔ رونړو متعلق پوره پوره تفصیلي تصانیف لیکلي لکه خوشحال بابا وائي -

چي د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفدرې په میاشت او مره د مامور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چي د مور په څوا مې او مې مشر کور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خو خوشحال بابا رح د
چا ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده " چې د پلار د مرګ مې
تېر شو پوره قرن * ور پسې تر بې مصرعه کښې د خپلې مور د
مرون نېټه ليکي او دغه شان نور مثالونه هم د پرشته زما د
دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا څه داسې شعر
ليکلے چې د هغې نه ديو واقعې يا څه تاريخي خبره سرګندېږي
نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے تړلے شعر
ليکي ځکه چې د مخکښې روستنے تابع وي اوس به د دې خبرې
په تتبّع کښې د دې شعر وضاحت کوو او راځئ به يکو د دې شعر
له لکه څنګه چې ورياندې اووېلے شو۔

ګران هېښ خليل صيب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ،
عبدالقادر خان سکندر خان ، اخستے او دغه شان محترم رښتين
صيب علي خان ـ سعيد خان کاظم خان مراد اخستے ـ حالانکه که
په دې شعر موږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا واضحه
ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه
ځان له درج دي نهٔ ترې مخکښې څهٔ واقعه يا خبره شته او
نهٔ روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله
بيله ليکلي شوې رباعي ده په دې شعر

سه خان کهٔ اطلس د اشعارو اوډلي دي
د ديو د ديو رو ټو تې کي هم ښکلي دي

که غور اوکړے شي نو ددې شعر پوښنۍ مصرعه باندې مو ټول متفق یُو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان ختک دے او شاعر دهغوي دا شعار و صفت کوي او اکثرو ددغه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ يې د خوشحال بابا دپاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ ټول يې منو نو ورپسې مصرعه "د دیو درېو رونو توکي هم ښکلي دي" نه مراد څنګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادر خان ، اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د مخکښې مصرعې نه خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د غه شان خبره کېږي چې د "خان" یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د دیو درېو رونو" نه دغه مختلف الخیال نوموته څه توک لري.

زما په خیال خو داسې کېدے شي چې د سعید ختک "د دیو درېو رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا دوښه مراد وي لکه چې خوشحال بابا وائي -

یو مې سکه رور دے چې يې لار د حق نیولې
دو رونه مې نور دي یو په نم دوهم په نم

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا درې رونه شته چې دهغوي نومونه دا رنګه دي ۰ د سکه رور نه يې مراد فقیر جمیل بېګ دے ددې دواړو

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزي وه دوه رونه يې مېرنه (ناسکه) دي چې يو يې شمشېرخان چې مور يې امېره وه بل ورور يې ميربازخان چې مور يې مهمندزۍ وه دنوښار د ملک ميرباز لور وه - چونکه سعيد بابا دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان دعلم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه ليکي چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د دريو" يعني د خان د دريو رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې مخکښې د خان ذکر دے او ورپسې وائي "د دريو" نو په دې "دريو" سوچ پکار دے ولې چې د سياق د سباق نه پته لګي چې مخکښې ذکر شوي سړي رونړه يادوي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک - سکندر خان ختک يې مراد وے نو بيا به يې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په واضحه دا سې ليکلي وو -

"د دريو دريو ژ منو تيو کي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې واړه رونړه هم ښه شاعران وو او شعرونه يې ليکلي وو چې په دغه رونړو کښې يې خود فقير جميل بېګ د شعرو شاعرۍ علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره سره يې د فارسي کړانقدر نسخې په ښېښېو حالاتونو کښې پښتو اکيډيمۍ کښې د دل تذکرة الاولياء - نور محمد يه په خومو نو قلمي پرتې دي پاتې شو دا دوه نور رونړه شمشېرخان او ميربازخان نو کېدے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو يا وي خو لا تر اوسه

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نهٔ دي راغلي او سعید بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو نو ځکه يې د "خان" د درې روپو بیان کړے دے . او دغه شان د پرڅېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم د پر کتابونه وو خو پته نیشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره کورونو کښې پراته دي او بنائي يې نه . زما د دې تحقیق خلاصه دا رنګه ده چې د سعید بابا د دې شعر نه د خان درې روپۍ فقیر جمیل بېګ . شمشیر[۲] خان او میر[۳] باز خان مراد دي نه چې د خان زمان اشرف خان . عبد القادر خان . سکندر خان یا د خان نسي علي خان سعید خان ، کاظم خان . او عجیبه خبره خو دا ده چې هر کله سعید خپله شعر يېکي نوبیا وئي په دغه درې روپو کښې ځان حسابه وي درې روپۍ خو یکار دي چې نور وے . سعید بابا په کښې نهٔ دے شمار وئي چې شعر خو د هغه دے . دا وو زما د دې شعر متعلق څېړنه خو د لته ته زه بیا یو ځل دا خبره تکرار وم چې زما دا څېړنه یا رائې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې ترې زما د غه مراد وو . کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققین ترې نه ښه او صحي نچوړ را وباسي .

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور، جون ۱۹۶۳ ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان خټک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په توتېو نوسره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مېب

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ پښته اپریل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق ثوک دی

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې یې ذکر راغلی دی لکه د مثال په توګه پښتانه شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق او استاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي .

محمد صدیق یو ځوان ژبې ملي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ق کال شاوخوا کښې مړ شوی دی او وايي چې د بنیوي په کریک کښې ښخ دی .

دده یو غزل ښاغلي حبیبي صاحب موندلی دی مطلع یې دا ده

دا شکر دی چې مې یار راغی راغی
زلال د وصال مې دوبار راغی راغی

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض یې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ ۲۲۶ موجود دی ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ یې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر ځنځه هم دده یې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته ددواړو نسخو په ابتدا کښې دغه شعر لیک دی .

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زویه
اے صدیقه تحقیق بویه
اول د نځ او دارو زده کړه
د غه پس یې ووایه کړه

دا صدیق د ۱۳۰۰ هـ خوا و شا تېر شوی دی د پېښور خوا و شا اوسېدو. بل یو صدیق چې ارواښاد عبدالحي حبیبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړی دی -

د صدیق د ژوند حالات او د دیوان موندل تر نه دي دا رسېدلي چې کوم لږ غوندې اشعار یې موندل او لیدل دي نه معلومېږي چې دی یو جوشي او رښتینی شاعر دی دده کلام کښې د عشق او عرفان جلوې بریښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بیان شوي دي -

دده د صدیق غزلې د یادې هیوز په کلید افغاني کښې یک دي په پټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ م کښې راغلي دي د دیوان صدیق یې دس وس یې موندلی شوی او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو انستیتوت له اړخه د ارواښاد ښاغلي نوال دوست محمد شنواري په سریزه چاپ په کال ۱۳۵۸ هـ ش او ۱۹۷۹ م کښې چاپ شوی خو تر اوسه دا معلومه نه شوه چې صدیق څوک دی د کوم ځای دی د چا څه دی د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د دیوان صدیق په سریزه کښې لیکي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زموږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
دی چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نه دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نوم ورو کو شاعرانو حالات
د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي یې لکه مخکښې
وویلے شوي چې اروابشاد حبیبي یې دیوان نه وو موندلے خو
اوس دغه دے دیوان صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات
تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زه غواړم چې د صدیق
د ژوند حالات د هغه ځاے ځاے ځاېګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق
په رڼا کښې یې ځاے کړم خو دا هم یقینم چې زما دا تحقیق ختمي او
آخري نه دے کېدے شي چې نور دا نه محققین یکوالړ پي د خپل
تحقیق په رڼا کښې راے ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داسې
ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې ډېرو عالمانو محققینو پرې
بحثونه کړي او ډېرو بنو نتیجو ته رسېدلي او څوک دد غه
بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال
بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے که خوشحال بابا دے او
که د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظوم
توګه لویه برخه ورښبلي د غه شان د خوشحال بابا دور چې جمیل
بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خوا جه جمال الدین
او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو
ادب کښې نثر او شعر دواړه وېلے او لیکلے نورهم کله چې دغه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولو کورنۍ ددې فن نه وا قفه ده. نو د فقیر بابا زامن به هم لکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي. او دغه شان به ئې خپل خاندانې روایات مرګون ته نهٔ وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے چې لکه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتبې سره سره په ادب باندې هم خور ور دے او د هغهٔ ورور جمال خان (جمیل بېګ) روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې ئې نوم تیارهٔ کښې پروت دے د راقم د څېړنې په رڼا کښې صدیق چې دیوان لري او چاپ دے د جمیل بېګ (د جمال خان) زوي دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د ګلکو او مقبولو شهادتونو په رڼا کښې ئې لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي. د فقیر جمیل بېګؒ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې لیک دي چې د هغوي د یارلس زامن وو څلور ئې بیباني وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقیر بابا په مناسبت سره ئې اولاد ته فقیر خېل میان ګان وائي چې پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کړاؤ سره چاپ شوے د دغه شجرهٔ نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرۍ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

توله کورنۍ ددې فن نه واقفه ده. نو د فقیر بابا زامن به هم بلکه د خپل تره دزامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي - او دغه شان به یې خپل خاندانې روایات مرکون ته نه وي ورکړي او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی چې ننګه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتبې سره سره په ادب باندې هم خور ور دی او دغه ورور جمال خان (جمیل بېګ) روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې یې نوم تیارهٔ کښې پروت دی د راقم د تحقیق په دنیا کښې صدیق چې دیوان یې او چاپ دی د جمیل بېګ (د جمال خان) زوی دی او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو په رڼا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د فقیر جمیل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې لیک دي چې د هغوی دیارلس زامن وو څلور یې بیباني وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دی او د فقیر بابا په مناسبت سره یې اولاد ته فقیرخېل میانګان وایې چې پښتونخوا په کوټ کوټ کښې پراتهٔ دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقیرخېل) چشمې اکوړه ختک له اړخه د میاں فردوس شاه فقیرخېل په زیار او ډېر کړاو سره چاپ شوی دی دغه شجرهٔ نسب فقیرخېل له مخه د فقیر بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه يې دا رنګه وو
محمد صديق (رح) - محمد اسحاق (رح) - محمد ابراهيم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح)
محمد صديق په ټولو ورونو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه
پس د پلار د سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چارديوارۍ
نه په مغرب کښې ځان له چار ديوارۍ کښې دے په خپل خاندان
کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پوښتهٔ عالم شاعر
صوفي ولی الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد
کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب
اروا ښاد عبد الحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په
خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۱۰ پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي
کال ۱۹۸۷ صفحه ۳۵ باندې ليکي -

افضل خان د ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم
د محمد صديق کشران ورونه هم د دهٔ د پلار محمد اشرف
خان نه هم مشران وو هم د پوښتهٔ شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څېړونوال ګوران هېواد
مل زلمے په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې
چې د افغانستان د علومو اکېډمۍ له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او
۱۹۸۴ کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې ليکي -

ديوان صديق :- ويونکي : صديق - د تدوين کال نامعلوم
د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک دود ؛ ختکي ـ کاغذ نړے کشمیرے ـ

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې د ختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پوړته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یکدود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که څرې بل قوم سره ئې تعلق لرلو نو خامخا به ئې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت ـ او س دا څو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځائے ځائیګي او سلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د زېږېدنې نېټه پوره نهٔ ده معلومه څو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څهٔ معلومات راکوي په د غه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځهٔ (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰ مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وي چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق وائي ـ

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره

سُور په شهزاده کا د غه تور څوني خیبر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې زهٔ هلک وم چې پرې دوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - د دې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق ارواښاد دوست محمد شنواري دَ صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې تخمینه معلومیږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) د کلونو په حدودو کښې زیږیدلے وي. د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زیږیدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه دَ فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زیږیدو نېټه هم صحیح معلومه نهٔ ده څوک یې د خوشحال بابا مشر ګڼي او څوک کشر د خوشحال بابا د زیږیدو نېټه ۱۰۲۲ ه ده نو کهٔ جمیل خان چرې مشر وي نو د زیږیدو نېټه به یې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ ه وي او کهٔ چرې مونږ یې کشر واخلو نو د زیږیدو نېټه یې ۱۰۲۳ ه ده د وفات کال یې ۱۱۱۶ ه معلوم دے او دا کال یې د ابجدو په حساب هم دَ شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو کهٔ چرې ۱۰۲۳ ه یې زیږیدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې واده یې د شلو یا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ واده دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۳ سره چې شل کاله جمع کړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ۱۰۴۴ھ زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۴۴ھ کښې ئې واده کړے وي او چې محمد صديق ئې د دغه رو ښني واده نه پس پېدا کېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ھ کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ھ نه چې ۱۰۴۴ھ لرې کړې نو د پلار عمر ئې په دغه وخت کښې ۲۶ (شپږ ويشت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ھ کښې (۴-۲) کاله دے او هم د غه وخت د هلکوالي وخت وي د دې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېگ زوې دے۔

دا خو ئې وو د زېږېدنې او زمانې حال اوس گورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځائے ځائېگي باره کښې څه ليکي۔

دربغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه وای په تو ښهر مسکن ئې مه وای اشنغر

او بل يو شعر کښې د دې غزل ليکي۔

که د زړه رضا دې ده چې مجنون گودم
تر مجنون صديق بتر شته په تو ښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي۔

چې د زړه په زاړ مې نه پوهېږې څه کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خدا ے د نورې
د ننادو سرې دانې پېښې نه شي
خدا ئے و تاته کړې ننادو کښې زېړې

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به ترې نتیجه راوځي په رومبني شعر کښې صدیق نوښار او اشنغر یاد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار یاد کړے . نو دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صدیق دے کوم چې دَ جمیل خان زوې دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې ددوي کلے اکوړے او چشمې او خواو شا علاقې وې او حکومت ئې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صدیق د خیل کلي چشمې او تنګاروچې د غه هم دَ دوي جائیداد او کلے وو ذکر په دې وجه نهٔ کوي چې دا وارهٔ کلي دي نو هر کله چې دا وارهٔ کلي په دغه لویه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کیدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه ځنې یکوال او لوستونکي دیو بل صدیق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاریخ مرصّع دَ افضل خان ختک کښې ذکر دا غلے او هغه ذکر د تاریخ مرصّع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې لیک دے

چې نامرخان کابل ته اورسید و ګماشته ئې
د فوځ په معرفت د صدیق چې د چارسدې
ملک وو د بادک شاه زوې په تحصیل روان کړه .

ددې نه معلومیږي چې دا صدیق بل صدیق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې نامرخان ګماشته ددهٔ په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ او سېږي د شاعرۍ ذکر يې هم نيشته شاعر نهٔ دے صديق کهٔ ذکر د اشتغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب ديوان صديق دې د دغه شعر په وجه د اشتغر وي دا معلومه شوه چې دا صديق د فقير جميل بېګ رح زوې دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاريخ مرصع کښې درج دي د تورو غرو نو ارماني د اشتغر په لور هم را غلے دے ددې صديق اولاد دَ اشتغر په ششپاؤ نومې کلي کښې په کم تعداد کښې د فقير خېلو مياں ګانو په نوم څان له يو چم کښې مېشته دي صديق په دغه وخت کښې په اشتغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع دريغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صديق دے

موږ ه صرف په دې صديق د اشتغر کوڅ نهٔ شو داسې خو دَ صديق د ترهٔ زوې سکندر خان خټک په خپل يو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوږ کښې فاقه نهٔ يم
هميشه د خپل وطن اميد رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ وخت د آفريدو علاقې جيناکوړ نومې کلي کښې وو چې د هغه ځايه به افضل خان په اکوړي حسې کولې نو ايا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جيناکوړ وو څکه چې په شعر کښې يې جيناکوړ ياد کړے نو نا۔

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

؎ همېشه د خپل وطن د مينې رجا خوړم

د غه ئې هم ياد کړي نو د غه شان صديق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به ځه کوو -

؎ تر مجنون صديق بتر شته په نوښهر

د لته يو ښکاره او واضحه ثبوت د صديق د ځائے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

؎ چې د ذړه په رازې نه پوهېږي ځه کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړي خداے د خوړې

په دې شعر کښې صديق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په يو شعر کښې وائي

؎ په تيراه په سوات په خوړه دره در ګشوم
بيا م کوم لوري ته ته بيا ږي ا سمانه

او د غه شان صديق د خوړې د علاقې ذکر کړي تشبيه د انادو سره د اتو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي يا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاريخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۲۱۲ لیکي

خاورې ته نژدې مغرب رويه ځخه شمال ته د سراي اکوړه جنوب ځخه مشرق ته د منهي مشرق ته د تول ځايونه د خټکو په خوړه تپه تحصيل نوښهره کښې دي -

ستر محقق سرفرازخان عقاب خټک په خپل تاليف تاريخ خټک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمید یه پرېس پښور چاپ کال ۱۹۴۵ م کښې په صفحه ۱۸۲ د نحوړه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې دلته کښې لږ غوندې یو دوه کرښې را خلم -

خوړہ کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو
میں اکوڑخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جیں بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د بېړو اوښې ر کوکښې) ګوګړې په ګڼ تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دد غه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او دد ې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د خټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم دد ې علاقې سره نسبت لرلو -

دلته په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د ورارهٔ او ترهٔ د هغه د یو شعر په دنیا کښې یکم هغه شعر دا دلته دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل د خان دد ې غزل جواب دے
که د استاستر کی را وچار باسم ځان ته

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "د خان" توري په احترامي ضمیمه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په ضمیمه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او د غه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نهٔ شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اووے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نهٔ دے هېڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعار و ودلې دي
دديو درې روڼې تږې هم ښکلې دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعراو په شیدا باندې
دادب په مقتضی د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کامیږ د شاعرانو
که مړ وته بې عرض دې ت انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ددې مثالونو نه ثابته شوه چې صدیق هم د دغه کورنۍ
شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره ښکه د هغهٔ د زامنو
په ځان په شعر کښې اخلي نو رچاکهٔ ذکر کړے نو خوشحال ئې یاد کړے
خو څېنو زامنو او د ورورونو د خان په نامه یاد کړے چې په دغه کښې
د خپل سکه ورور جمال خان زوې صدیق ئې هم د خان په نوم یاده وي
د خپل خاندانې رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو
شعرونو کښې څرګنده وي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو
ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوار دي ښکه په خپل یو غزل
کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

تو ره شړې نه ده ئیمه ننګ نیمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واړه پوهٔ ني شول پښتانهٔ چې پسې ئې غلي
ننګ وته ئې شاکړه له مغلو غواړي زر
حق پښتنو دے کهٔ اوس بیا د ننګ د پاره
شو په شهزاده کا د غه تور خوني په سر
روانې ئې زهٔ هلک ووم چې پرې ډوب محمدامین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو چې پر مغول شول پرې ډېر
هیڅ نهٔ دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے تر شمال دي لا بتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځني که منصب خوري خولا کوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه کوره ګېډۍ خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې راښکاره شو
واړه هېڅ کاره نه بې حیا نامرد پښتـــن

په دې شعرونو کښې يې زیات د ننګ د خوشحال بابا د خیال ښکارې صدیق هم دغه پښتنو غندنه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو سپینو پسې منډې وهلې او خپل ننګ يې په هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعر نه يې خو هغه خاندانې جذبه غیرت ښکارېږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند ایمل شته نه خوشحال دریا شته
نه ُ ښکو غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او دغه شان د خپل ننګیال توریال ترهُ خوشحال بابا وینه د صدیق په رګونو کښې تېره شوې ده او صدیق هم د میړنی خلقو ستاینه کړې ده په دې حقله ځېږ نوال دوست محمد شینواري په خپله سریزه کښې لیکي -

په کلاسیکي ادب کښې صدیق د نورې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې يې د بېر داسې غزلې شته چې په نازک خیالۍ کښې د حمید او شېد شعادو اشنوول دي د شال دپاده د دیوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کښې شيُ خو صدیق باندې د خوشحال رنګ زیات یدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي صديق د توري مېړنتوب شجاعت ښېړن شاعروړے ښکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره یاد مېږي
د نامردو کله څوک وائي سندري
د زمري نامه پرې کېږي د نعوي څه وي
ځوان به ځان کاندي د تورو په مېدان غوځ

څنګه چې اروا ښاد حبيبي او اروا ښاد دوست محمد شينواري ويلي دي چې صديق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې مونږ ګورو چې صديق د قيعي د تصوف او سلوک د دورونو نه تېر شوے وو د هغه صوفيانه شاعري که او کتے شي نو د صديق شعرونو نه معلومېږي چې صديق مريدي تصوف هم کړے وو يعني صديق يو کامل پير نه بيعت هم کړے وو او مريدي ئې اختيار کړې وه ښکه د لاندېني شعرونه مونږ ته ښائي -

هر چا وته خوږه تريخي شکر دي
د صديق وښېل د پير له برکته
د مريد تعظيم د پير عزت طلب دے
د استاد طلب نه ئې مردوده
تمامي قباحت د وي که باور کړه
چې مريد د خپله پيره شي مردود
او د غه شان د ديوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پروا به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو - منازلو د پیرۍ او مریدۍ او د ابو نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې ئې د استاد حیثیت لري هغه ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام لرلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوي الله په معرفت او د حق رښا مونډلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې ئې هم د پلار لوړ مقام لرلو.

ددې دومره تفصیلي بحث نه پس مونږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نهٔ دے سوانح ئې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوې دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر اندازٔ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے ۔ د خوشحال د وخت د جګړې ستائنه ئې کړې خپله علاقه او کلے ئې خوږه او هوښیار ښښلے دے ۔ او د خوږې کسکښې ئې ستائیلې دي د مغلو بد ئې ویلي دي د خوشحال بابا په شان ئې د مېړنتوب بهادرۍ شجاعت ستائنې کړې ۔ او څنګه چې ئې د توره د اپسل خان او دریاخان سره د صفوي د مېړنتوب په وجه مینه ده نو د غه شان ئې د اپسل خان ۔ دریاخان او خپل تره خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې ۔ د تصوف د مختلفو منازلو او درجونه واقف او د د غه مکتب استاد کامل دے او صوفیانه اشعار ئې هم ویلي ژبه ئې خټکوالله ده که څه هم د بل خاندان سره ئې تعلق وے نو په دیوان به ئې د بل چا رنګ زیات وو خو معلومېږي چې د خپل تره په وجه ئې په شعرونو د صفوي رنګ زیات دے او د پلار په وجه ئې د تصوف رنګ ورد دي تېرلو شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق د جمال خان رجمیل بېګ فقیر بابا زوے دے د خوشحال بابا وراره دے او دا صاحب دیوان شاعر صدیق دے و بده مرغه د دوي د پلار حالات لا په تیار کښې دي نو په تېره تېره ئې د زوي حالات دا وه د صدیق متعلق د راقم راټې او څېړنه نوې الله دې اوکړې چې نور تحقیق پرې اوشي او نور معلومات دا برسېره شي ۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هېوادمل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۳ م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل میانګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټه ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ م

۴- نوی شمال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ م

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه څخه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ ء

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره اداره اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ ء

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی، پښتانه شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل نوټونو سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهيم څوک دے

ابراهيم څوک دے - د کوم ځائے دے - د چا څه دے - د کوم زماني دے - دا يو څو سوالونه دي چي د دې پښتو شاعر په باره کښې پيدا کيږي څو زموږ ليکوال ورته په آسانه حل کړي دي - هغه ځکه چي ځان ته دومره سرخوږوول نه دي پکار بس څو يې د ځينې د کتابونو پاڼې د کول پکار دي - خبره دے که څو د علم تنګي پرې بيا اډانه کوي - حوالې د پاره بيا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم يې توکه ليکي د ټولو نه مخکښې به زه دلته د ابراهيم باره کښې د مختلفو ليکوالو محققينو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې د هغوي د پيژندنې او د هغوي د زمانې - د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اوليکم نو بيا که زه د خپل تحقيق په رڼا کښې څه ليکم نو په پوهيدلو کښې به لوستونکو ته اساني وي - په دې نوم باندې ډير شاعران تير شوي دي - خو دلته چي د کوم ابراهيم ذکر کيږي د هغه غزل په "چمن بې نظير" کښې را غلے دے - د پښتو شاعرانو د غزلو يو خطي مجموعه ده - يو انګريز محقق "پادري هيوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کليد افغاني" د دې شاعر هم يو غزل را خستے دے د کليد افغاني په سر کښې د افغانستان د

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوی لیکي -

> د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نوموړي دي د کالو خان د غځه ابراهیم شاه وي څکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده ده تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره کښې نور څهٔ معلومات چاته هم نیشته - (۱)

ستر محقق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء په صفحه ۹۳ باندې لیکي -

> راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي
>
> "محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۹۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر کله چې صفي الله خټک د بانډې ملا) د مصري
بانډې نوښار تحصیل وو نو ځکه دا شي چې ابراهیم
څه ورځې په مصري بانډه کښې هم تېرې کړې وې
او ځکه یې صفي الله خټک په تېر وشوو عالمانو
کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېشانه پس هغوي د ستر
محقیق او ارشاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې
هم په دغه صفحه ۲۹۳ لیکي -

د شاغلي اثر د لیک مطابق ابراهیم د سوات دَ
مشهور بزرګ پیر بونده صیب په اولاد کښې یو
ډېر لوی عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې
د بخواني طرز اسلوب په لیکونکو کښې د موزوني
طبقې شاعر او ادیب تېر شوی دی -

په بل ځای کښې هم په دغه صفحه ۲۹۳ د پټ ستوري کتاب
پښتو اکیډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب لیک لیکي -

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک
په پیروی کښې دی هر کله چې صفي الله خټک
په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې د ده ذکر دَ
تېر و شوو عالمانو په حیث سره کړی دی
او د میاں صیب محمد عمر د چمکنو زوی عبیدالله
میاں ګل د خپل کتاب " هفت پیکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دده د دې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت
میاں ګل په ۱۲۲۳ھ کښې وفات شوے دے نو
وښلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
کښې تېر شوے دے۔

اوس راځو د ښاغلي محقیق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د بل کتاب د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۱۴۴ باندې یک ته هغوي دده نوموړي شاعر باره کښې لیکي۔

ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پیر پرشده
صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې
تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک
قیصې هم لیکلې دي۔ قلمي ذخیره ئې په
قمبر کلي کښې دفن ده لاندې یو غزل ئې
کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل ئې
د پښتو د قدیم غزل ټولې خوبۍ لري ځو نورې
غزلې ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې
درج کړې دي۔

د افغانستان ستر محقیق او نومیال لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي صیب د ابراهیم په باره کښې دخپل تالیف پښتانهٔ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۲ء صفحه ۷۵ باندې لیکي۔

ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګمنامۍ کښې مړ دے ـ حالات او دیوان یې نهٔ دے پاتې دده بس د کلید افغانۍ په ذریعه یو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د هغې په وجه دیو ښهٔ شاعر په حیث پېژنو ـ

ه

چې د عشق سودا په سرکړم کله مرد یم
سر پو ښکړے په میدان کښې د عشق فرد یم

د عشق نوم څکه په ما باندې سمې شهٔ
وچې شونډې لوندې سترګې کونه زرد یم

د یادداشت بهره به بیا مومم امید دے
لکه تن چې مشغول شوے په یادګود یم

کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړشي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم یا پرې سړ یم

تعلق هستې مې دواړه پسې شا کړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم

دامن واخله چې یې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم

بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
یوا هیم څکه منت بار د اهل درد یم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هېواد مل زلمي هم د ابراهیم باره کښې ليکي -

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم را از چمن بې نظیر در کلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات عشقی میسرود تذکره نویسان، پښتو شعرو شرح حال ویرا ضبط کرده اند از وست -

٣ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول

براهیم ځکه منت باد د اهل درد یم (٢)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا څهٔ ږ شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زمانې وو . شاعر وو بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې ږ شان سوچ پکار دے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف بیانونه بیان شوي دي ښاغلے افضل رضا صيب په یو ځائے کښې ليکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري بانډې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې دا ثو صيب په وېنا

٢- زلمي هېوادمل فرهنگ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت تعلیم وتربیه کابل کال ١٩٧٧ صفحه ٧، ٨

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پیر پوش، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکي کوم چې جیبي صبب لیکلے دے۔

البته اروابناد جیبي صبب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا لیک دَ قدر وړ دے۔

دا ځکه چې زما د خپل نظر په تله او تللو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه او کړي زهٔ څېړنوال نهٔ یم خو د لته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم - او خپل دې یک ته حتمي نهٔ وایم - د لته راقم الحروف د تېر شري یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذخیره کړئ یو کول غواړي - او نوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېښ کول غواړي۔

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و گلشن بې تمثیل کښې چې د میان نځوګل کاکاخېل تالیف دې کښې ذکو هم شته میان نځوګل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې لیکلے دے او په دې کښې ډېرو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تر وخته وو۔

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نژدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالات نو تحقیق بیا هله ښکاره دے داسې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانډې راقم الحروف

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د بره درجې شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به ئې -

میان نځو کل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم ئې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو ددې نه معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو د سوچ په موټر ته یو لار او ښائي زموږ رهنمائي به وکړي او بیا به موږ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو. د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب باني ددهٔ او ددوي د خاندان لوې احسان دے - خوشحال بابا نه راواخله زامن - لمسي کړوسي ئې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي -

دغه شان د خوشحال بابا مشر ورور چې په جمال خان - جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو باندې په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه د خپل ورور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې د خپل ورور خوشحال بابا نه روستونهٔ وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې ددې هر څه باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرئ باره کښې افضل رضا صاحب پټې ستورې نومې کتاب او د افغانستان نومیالي او ستر لیکوال عبدالله خدمتګار ختاني په پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک کښې په دومره صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے - ددوي خطي نسخې "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلې په

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پرتې دي. دغه شان الوشیف مستي افغانستان کښې هم یو خطي د فارسۍ نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شیخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده. زما ددې مطلب دا دے چې دخو شحال بابا سکه دور هم په ادبي میدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روایات قائم او برقرار ساتلي دي. لکه د جمال خان بابا زوې محمد صدیق چې د هغوي نه پس سجاده نشین هم وو. د هغوي دیوان چې د کابل نه د "دیوان صدیق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدّعا ته چې ابراهیم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقیق دے نو ابراهیم ګمنام نهٔ دے. د جمال خان بابا زوې دے لکه د خپل تره او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرګ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے. د دې دپاره د خپل ګران مشر میان فردوس شاه فقیرخېل د مرتب شوې شجره نسب نه حواله ورکړم.

د جمال خان بابا څلور بیبیانې وې. د هغوي دیاد (لس)
زامن وو. په هغه بیبیانو کښې د بي بي رابعې
چې په قام اسماعیل خېله وه. پنځه زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنګ دي.

۱- محمد ابراهیم ۲- محمد اسحٰق ۳- فقیر محمد صدیق ۴- محمد عتاق ۵- محمد صالح (۳)

۳- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیر خان خېل (فقیرخېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمي اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا پر و بنسے ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر يې په چمن بې نظير وګلش
بې تمثيل ميان اخترګل او کليد افغاني کښې ياد شي درز کړ ے
دے ګمنام نهٔ دے ګمنام ځکه دے چې چا تحقيق نهٔ دے کړے دَ
فقير جميل بيګ جمال خانؒ زوي دے ځکه يې هم په د غه کتاب کښې د
يوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځائے کړے دے۔

د غه شان ښاغلے افضل رضا صيب ليکي چې هغه د مصري باندې
متوطن خټک چې د تحصيل نوښار يو کلے دے اوسيدونکے وو د مصري
باندې لږ محل وقوع مصري بانړه په اکوړي کښې د سيند په غاړ
ده بلکه دا هم د پښلے شي چې اکوړي او مصري بانړه کښې فرق
نهٔ وو بلکه هر کله چې سيند يعني اباسين خپل رخ بدل کړو نو
مصري بانړې يې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو
کښې په تاخت هم ياده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمئ ـ اکوړي
نهال پوره ـ نظام پور ـ ښېدو او د غه شان په نورو ځايونو شا
کلو کښې آباد دے ـ دا هم يو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهيم بابا
په مصري بانړه کښې سکونت اختيار کړے وي ځکه چې مصري بانړ
او د غه ټول نزدې ځايونو شاکلي ځو د هغوي ملکيت او جائيداد و

د لته به زهٔ د ثبوت په توګه د ارواښاد ستر محقق عبد الحليم
اثر افغاني صيب يو ليک چې د لوستونکو پا مخرنه وړاندې کوم هغوي په
خپل يو مضمون چې سرخط يې "اخلاقتانه" دے کښې ليکي ـ
افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاقؒ ـ محمد ابراهيمؒ
د محمد صديقؒ کشران رونړه هم دهٔ د پلار محمد اشرف خانؒ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شان
کښې د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل
داوړم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرديم
سر پرېښکړے په ميدان کښې سکه فرديم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نۀ شو
براهيم ځکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي يکي په دې غزل کښې مصرعه جرسه د عشق په لار کښې روان فرديم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې وو چې د فنا في الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ليکن افضل خان يې ذکر نۀ کوي -

دا وود اثر صيب يک - د لته کښې اثر صيب هم دغه ابراهيم باره کښې بل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه رسېدلے وي چې هغه محکښې تحقيق سمې نۀ وو بلکه هر کله چې هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړې او سپېدو ملکے دے نو دې ته معلومه شوه چې دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو نه تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۵ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۰ ص ۲۵

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او د وخت په وخت ئې زامن هم سجاده نشین پاتې شوي او د تصوف ، سلوک ، مختلف درجاتو نه تېر شوي نو شاعري ئې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په یو غزل کښې وائي

ڀچي خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بڼرو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوىٰ زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست دي مستغرق شو
څوک فاخته غونډې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره چا لیدلې نهٔ ده
ښکاره وي د نمر په مخ سره یو یو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهیمه
مرچ زړې کهٔ په سل حٌله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادرخان خټک یو غزل هم په دې قافیه باندې لیکلے شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ص ۹۷ ج

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا موند لے دے نارې وهي هو هو
څوک طالب څنې پښتنه کا کو کو
عریشان يې پرسش کا له فرشیا نو
فرشیان هم پسې کرځي په سو سو
د دوئ خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وايه نه دو دو
چې را غلے له عدم دے وجود ته
اواز يو تر سبله کا چې به څو څو
د ځوانۍ شاهين ياغي شو رابه نه شي
که فرياد د عبد القادر کاندې قو قو

د عبد القادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے -
دغه شان په چمن بې نظير کښې د خوشحال بابا عبد القادر خان خټک ، اشرف خان هجري ، کامګار خټک ، سعيد بابا سکندر خان خټک وغيره وغيره د هغه شاعرانو غزلې ليکلې شوې دي کوم چې دغه ټول ديوې زمانې شاعران وو - او ابراهيم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې اچولے شوے دے -
په ټول تفصيلي بحث به ننوېز نظر وا چو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ھ ده - د ابراهيم بابا زمانه ۱۲۰۰ھ ليکلې شوې ده نو دا زمانه نظر کښې د عبد القادر خان خټک همزولے کم و بيش د ۱۱۴۲ھ د زمانې دے ځکه چې غزلې يې ديو بل په قافيه روښان ښکاري -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسرې باندې اکوړې اوسېدونکے دے دغه ئې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت ئې دا سې نیشته چې چرته په یک کښې راغلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے ـ

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دې دزمانې په شاعرانو کښې بښودلے شوے دے ـ

د خوشحال بابا د سکه دور جمال خان بابا په شجره کښې دا ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حموڼ ئې هم د هغوي د زمانې سره دے ـ

د دې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بېګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم ئې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه ـ ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه او لیکي چې راروان نسل ترې خبر شي ـ

کتابونه :

۱ـ رضا محمد افضل پروفیسر پښتو ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ م
۲ـ رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ م

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ځېړندوي عبدالله خدمتګار غښتاني په سرېزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -
۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء
۵- ضیواد مل ژلمے فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء
۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور
۷- حبیبي عبدالحي پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -
۸- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم ورو کے شاعر

محمد سعید او دهغه قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې ډېر لوئے لوئے شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځنې ښکاره دي او ځنې اوس هم په تیارو کښې پټ دي دا بر سېره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګودونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې موندي پراته دي او د دغه خلقو سره ئې هیڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره د ډېر لوئے زیان دے که چرې د غه قیمتي علمي سرمایه دا بر سېره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې ډېر څه زده کړي - ولې چې د دغه نومورو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منور شو بلکه راروان نسل به هم په دغه لار خپل تګ تېز کړي او ذهني ثقافتي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختګ به نوره هم مخ په وړاندې کړي خو ددې
هر څهٔ باوجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي
چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې
سلسله کښې چې زهٔ نن د کوم نوم ورکي شاعر - عالم نوم رابرسېره
کول غواړم او د نوم نه یې ګردونه سنړم او د هغوي ورک
قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله بنائسته کوم په دې
سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ورکي شاعر - عالم میان محمد سعید دے یاشچې اول په دې رڼا
واچوو چې دوي څوک دي د کوم ځائے دي په کومه زمانه کښې
یې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو
حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې خپلوو یو لار د میان محمد سعید
د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوي د خاندان د افرادو
دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه کټور معلومات په ګوته شي - په
خټکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې سکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان د هغوي نامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېرشوي او د غوثیت او قطبیت درجات یې موندلي
د بهادر بابا (ابک میب) درې زامن دو چې د هغوي نومونه
دا دښګه دي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیرګلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شېخ غفانؒ بابا

دې په تائید کښې د حضرت کسیرګلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوی حضرت حلیم ګل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالات قدسیه چې میان مهتد الله کاکاخېل په فارسي ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرزاق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جو کہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او د دوېم شېخ عفان نوم وو چې د شېخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نږدې ښخ دي۔

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفراز خان عقاب خټک هم په خپل کتابچه "کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي۔

کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان۔

ترجمه:- د کاکا صیب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شېخ عفان وو۔

د دغه کتابچې "کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شېخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صیب د دوؤ باره کښې یو شعر دا شان پېش کوي

ددهٔ دوه دونه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح د ابک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میان ګان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولادته ابک خېل میان ګان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوے لوے عالمان . شاعران ادیبان تېرشوي او روس هم شته زموږ ددې مقالې دا نوم ورو کے شاعر. عالم میاں محمد سعید د ابک خېلو میان ګانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ابک خېلو میان ګانو کښې خدا ے بخښلے میان سېد رسول رسا ستر شاعر . ادیب محقېق . عالم تېر شوے ابک خېل میان ګان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي .

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مېر زمان بابا جمات واقع لونډ خوړ روړ کا تهلنګ نه تر لاسه کړي او منده ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنېد بن میاں عباس ګل بن میاں امېر الله بن میاں عبد الله بن میاں یوسف بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شېخ عفان بابا بن بهادر خان بابا معروف به ابک صاحب .

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاں محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اودیګرام کښې زېږېدلے وو د زېږېدنې نېټه ئې ۱۲۶۳ هـ ق ده د میاں محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومېده چې په ۱۳۰۲ هـ ق کښې مړشوے دے دغه شاعر۔ عالم میاں محمد سعید د زامنو نومونه دا دنګه دي۔

میاں عبدالواحد۔ میاں غلام محمد۔ میاں غلام صدیق۔

میاں سلطان محمود، میاں سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو نهٔ ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میاں ګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میاں محمد سعید دوه بیبیانې وې۔ میاں غلام صدیق او میاں غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زېږېدلي وو۔ په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دنګه دي غلام صدیق په خپله چې په میاں ګل تخلص سره شعر لیکي۔ ملا فضل محمد علي احمد۔ خیرے۔ مختار۔ خاکسار۔ میاں محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے۔ وغېره نورو شاعرانو شعرونه۔ دا څو وو د میاں محمد سعید د ژوند خاندان څاځ ځانګړے۔ اولاد او زېږېدنې متعلق معلومات۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرۍ پیړۍ نوم ورو کې خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره یې شعر ویلې د دوی په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري. هغه خطي آثار په دا رنګه دي۔

۱۔ فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

دې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱۔ فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلې شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده. اوس اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلې په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره یې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے۔ د لته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۲ مخونه لري په هندو پرېس دهلي کښې چاپ شوې ده دې نسخې مؤلف "امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... اه قیصه نومیږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق کوان زلمي هیواد مل صیب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم درېم دریافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ یې یورپي دے ژبه یې ختیکي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي میټر دے خط یې نستعلیق دے په توره سیاهۍ لیکلے شوے دے یوڅو مخونه یې په شنه سیاهۍ لیکلي دي دکتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب . بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان" فی الخاتمه کتاب و تاریخ " سره کړې ده دکتاب په باب "سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود" اود کتاب د لیکلو وجه لیکي خو د اختصار په توګه به د لته لیکم چې په ۲ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ه ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په دکه جلال آباد علاقه ګرداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د ډکي غلو مفسدانو

دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل رور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورنی و اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته دا یادا ښت د پاره لیکم چې د غه مشکلاتو حالات یې د را قم سره د هغوی د لاس لیکلے لیک په فارسی کښې چې خپل عزیز ته یې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ء کښې په تفصیل سره لیکلي او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوار پېلو سخته
ماوې راشه ددې ځپل ملکه وتخته
سفر وکړه کوندې دی راشه آسان
په سفر بانديې ورکېږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګاډي کښې د اورځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نیت د هندوستان
لاړم شکته کوز د کن ان ویرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې یار نه مې څوک دوست دلارې مل وو
یک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

د کتاب سبب تالیف هم په صفحه ۳۸ لیکي -

خاص بوړشوې راکتاب دې د پاره
ملک دهند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په یو باب کړ
ور سره هم شته دې دېرې قیصې نورې
د عبرت او نصیحت که ئې ګورې

د کتاب د نوم باره کښې لیکي (ص ۳۸)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ څهٔ حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي يې ده قائمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دائمه

د ز قوم قیصه په صفحه ۸۹ د آغاز داستان جنگ بادشاه ز قوم که محمدؐ در پس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

اې قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړي واړه منیرونه
د مخزن د فارسۍ شه پښتو سنبح
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ وا وره تهٔ بیان
ما یند لے دا بیان دے هسې شان

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
د پر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار ځومښکې لکه ستوري د آسمان
د پر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان راغې فرمان درب متین
جبرائیل راغې په حکم دستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یارسول اصلوات دے
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دے
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اے په نزد د خدائے دعا هر نبي قبول
د عراق په طرف دروهه روانیږه
حکم د غه دے یو دم معطلیږه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار ئي په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره واهم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي تاجدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لشکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ز قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
مالله بنده خلاص کړې ده هر رنګې عذابه
هم سره د قبول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "فی الخاتمه کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړ هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ماکړل جمع سره دوې ګوډې هم غار خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوئ یاد هم ما عاجز کړي رب د پاره خلقه
یو دعاګه ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو د رجب المرجب اتویشتم خلقه

هم سنه د هجرهٔ نویشتم خلقه

دیارلس سوه پې دپا دپاسه دیارلس نوی خلقه ۱۳۱۳هـ

دا سنه وه چې کاغذ شو دلته توی خلقه

په توی ځنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه

تن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۱۴ مخونه) هم په د غه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سانتي میټر په تورې سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال

و از کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلې په کوم وخت چې د دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېرولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما د م ساز شه

تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه

سرکړه بنکته په دې کور د خپل دوات کښې

دا حالات د آسام بنګل کړه په ابیات کښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسې دې ځائے نه
راشه یوسه دا احوال د دهاې هائے نه
بنګال ته د ټلو سبب دا سې بیکي

چې کاروشه د تقدیر قبول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د درو ټې په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار و زار کړه
د خپل رزق د پاره غم الله وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګردان ګوځې آشوب کړه
دګردش د زمان دا غـــله دا سخته
په مابانډې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالي!
را روان شوم د خپل ملک .بحــملي!
برابر دا خـل په بنـار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څهٔ موده په واویلی شوم
د پراشنا مې رسول خاص بـهر د شهره
څه مدار عزت مې شو په دا دهره
د کلکتې د یو جاعت باره کښې بیکي -

خاص په شـــهر د کلکتې کښې جاعت دے
چې جوړ ي مشـال د شیا کښې د جنت دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کټه په کښې صافه سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناښت ئې په کښې ستائیلے او په یو دېر ښکلي انداز کښې ئې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړي په دې سفرنامه کښې یو غزل بمحل عنوان لاندے یکي چې یو څو شعرونه ترې دلته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
لکه څوک چې په خر سور وي شرمېدلے
خدائے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
لکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هر ځائے ویلاړ یم
د اسې ورنیشته چې زهٔ نهٔ یم ور غلے
په وطن د ښکالي کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر نه پاتې کور او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بېت لیک دے

که یو ځې په چا پېښ چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میان محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پېش کېږي د پښتو ژبې دا نوم ورکے لوے شاعر عالم په ۱۳۳۴هـ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاټلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوی خدائے دې جنتونه نصیب کړي امین دا دوه نوم ورکے شاعر- عالم میان محمد سعید چې ما د تیاروونه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میان فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳هـ در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

۲- هېواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه و مقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پرېس دهلي ۱۳۱۸هـ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائي ۱۹۹۰ء نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې

۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اردو) حمیدیه پرېس پشاور ۱۹۶۵ء

۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میاں محمد سعید در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان خطي در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل -

۱۰- محمد سعید میاں سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه نسخه در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

پښتو کښې رومبنې منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه ليکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بيمارو علامات، احوال او علاجونه ليکلے شوي دي دغه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې ليکلے شوي څنې چاپ دي او څنې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګيال شاعر، عالم او حکيم خوشحال بابا طب نامه يا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب رومبنے کتاب ګڼلے شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بيمارو د پاره داروګان تجويز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ريسرچ سيل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نيم سر" عنوان لاندې ليکي -

که په سر دے شقيقه شي
پر د سترګو عقيقه شي
حنا واخله بنه يې آس کا
ته يې پوړ په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
ته يې پوري کړه اے دوره

دغه شان د محمد صديق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پشین په کتابخانه کښې نونديي ده او
ذکر يې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښنکي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه
۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړے دے۔ دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې ليکلے شوې ده۔
او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر۔ ليکوال محترم رومان ساغر
د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه
کښې د بيمارو حالات او بيا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان
ساغر يو مقاله "صديق څوک وو" چې په مياشتنۍ مجله اباسين
پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ دد غه طب نامې
د شروع کېدو نه يو شعر ليکلے چې دلته يې رااخلم۔

د حاجي عبدالله زويه
اے صديقه! تحقيق بويه
اول رنځ ودارو زده کړه
د غه پسه ادويه کړه

هم د غسې يوه بله منظومه طب نامه د معزّالدّين خټک دَ
دليل العليل په نوم په تپرهېر شاعران کښې د اروا ښاد عبدالحليم اثر
افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټۍ اپرېل ۱۹۶۳ء په
صفحه ۵۲ باندې دا سې معرفي کړې ده۔

"معزالدين خټک يو بل کتاب په علم طب کښې د ودکوټي بحر
په مثنوي کښې ليکلے دے۔ ددې کتاب "دليل العليل" نوم
دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې يې تاليف کړے دے دا کتاب ټول
۲۱۶ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرّم شاه فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښوړ ته رارسېدلے دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دې میاشتینه مجله پښتو سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۰۲ زمونږ قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او د هغې د پاره نسخې ښودلے شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب دربیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے توړ
تا ته وایم زما روړ
څو دې دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د ګنج
کهٔ اوبهٔ خوري دهندوانې
د پسخې نا د اوبې
دا قاشه ده د خورما دا شارې
چې په خوراک ئې څوک ناوري

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي پرقان د چا اسود وي
کهٔ تې جهاړ تر بې سود وي

د غه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړهٔ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹۲ کړے دے.

زما دې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو - چې په علم طبابت کې په پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب د لته . معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے اونهٔ مې چرته ذکر - په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته يې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کو ټکے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. دا دې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو بهٔ به دا وي چې ددې د لیکونکي میاں تجمل شاه فقیرخېل پېژند نه وړاندې کړم لوموړی ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل دغه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب دپاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په دې ناکښا فی تو که معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم راشي - میاں تجمل شاه فقیر خېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - یکو ال میاں حمدالله فقیر خېل زوے دے او د میاں حمدالله فقیر خېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د را قم د مقدمې سره مدون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیر جمیل بېګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمل شاه فقیر خېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیر خېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیر خېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۶۵ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوی نومونه دا دي دي -
محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور ؤ هم ډېر ښهٔ شاعر او عالم ؤ میاں تجمل شاه فقیر خېل په سره چینه (یار حسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمل شاه فقیر خېل ډېر لوئے عالم - شاعر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زیږیدنې نیټه معلومه نۀ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه ئې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو دا ښي معلومیږي چې په دغه هجري کښې به دوي زیږیدلے وي - ددې نه معلومه شوه چې میاں تحمل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېرولو دخپل سکونت او ځائے ځاېګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت " مفردات افغاني " کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې روده
دے زما سکونت کوره

او د کتاب د لیکلو نیټه هم ښائي چې موږ ته په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نیټه داسې لیکي

سن د هجر چې یاد یږي
د یارلس سوه حسابیږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)
پس لږ اوس بس دینه

ددې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زۀ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زۀ خانخیل یم

دخپل نیکۀ فقیرجمیل بېګ رح چې دخوشحال بابا سکه ورور وو د پیر بوٹے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر بابا ئے شهرت لرلو سکه دخوشحال بابا ئې دخاقه او سرداري ژوند تېرولو خو لوئے خدا ئے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سودا دي - خاني ئې په نښه کړه او د طريقت لارئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سردار وو
د خټکو شهريار وو
دے د کل خټک سردار وو
يو منصف عادل رويدار وو

دا نو وه د ميان تجمل شاه فقيرخېل پېژندنه او س را ځو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې ميان صيب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنيف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ پيکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هيوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اتهٔ سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پريس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکيډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۲۲ نومره يو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې تول مخونه ۳۲۲ يا ۳۲۱ دي کتاب دَ مرغوز کاتب په خط ۱۳۰۶هـ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے ليکلے او دا ویاړ میان تجمل شاه فقيرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښانه حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- میوو- سبزو، څناورو مرغانو- معدنیاتو، ګیاګانو نومونه په الفبائي پټۍ کښې راغلي دي کوم چې زمونږ د مختلفو بیمارو دپاره دشفاباعث جوړیږي په دې لغت کښې ددغه توکو څیزونو معنې او تشریح په نظم کښې دپښتو ژبې ادبي اثر سره لیکلی شوي دي چې دهغوئ دشاعرۍ معیارترې معلومیدے شي- هسې خو لغت- فرهنګ یا دکشنرۍ وائي هم دې ته چې د هر څیز معنی په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمّل شاه فقیرخیل د طبي اصطلاحاتو- معنو او تشریح سره سره یو بل اهم کار داهم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه(میټریا میډیکا) ورته هم ویلے شي ددې کتاب شروع ورب یسر وتمم بالخیر- یا فتاح- الشعراء تلا میذ الرحمٰن ته پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ مَا توفیقي الاّ باالله و علیه توکلت اُنیب نه پس دکتاب نوم داسې لیکلے-

"مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمّل شاه فقیرخیل او بیا دَ لوئے خدائے حمد پاک نه دکتاب شروع کوي چې یو څو شعره یې دلته لیکم

حمد شکر هم سپاس
دخپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق یې د عرفان کړم
دخپل ذات یې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے متّص ابد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب دلیکلو سبب بنائي چې عنوان يې دارنګه دے -

دربيان تصنيف کتاب هذا

او بيا داسې ليکي -

اوس سبب دد ې کتاب — د تصنيف وايم احباب
ماچې نور علمونه دوره — ترخپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے باندې مقام شوم — له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زمونږ ياره — يو رنځور شه سخت بيماره
دا رنځور وه له زمانو — چې بيمار وو سخت ياړانو
زمونږ ستړ ډېر محکم وو — د رنځور داسره غم وو
مونږ طبيب ته نبض دوره — ددې نه شو نوي کوره
هر طبيب چې به راتنه — چې له نبض علاج شنه
علامات به مونږ وښل — هر حکيم به اوريدل
نا اميد لے به علاج — دي کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زيا تبديل شو — په علاج به يو په سل شو
په شلمه ورځ صحت — ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب — ما په ځان کړ د خود واجب
زمونږ ځائے کښې يو حکيم وو — ډېر حاذق په نوي حليم وو
ماله ده کتاب ميزان — کړو شروع واوره بيان
ميزان ده څخه ما خلاص کړو
رشتيا دا چې مونږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځاے به پاتې شنه
ما به ځان څخه بیل ښکوونه

چې میزان خلاصېدو روږه
ډېر لغات جمع شو ګوره

ماوے پاتې ګران لغات شو
زده کول ئې ضروریات شو

یوسف زي کښې حکیمان وو
مشهور چې څوک عیان وو

مالله هر یو نه پرسان کړو
دوي په هر یو دا بیان کړو

دا لغات مشهور ګران دي
عربي - فارسي - یونان دي

دا پرېږده په وړاندې څه ته
زیاتې ربړې مهٔ کوه تهٔ

زړهٔ زما شو ډېر پرېشانه
ګوزېدم به سوګندانه

حکیم نهٔ وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې جانے

نیت مې اوکړو د سفر
لاړم ښهر ته مسابر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

حکیمان په کښې بسیار وو — هر بازار کښې صد هزار وو

مګر کوم چې پوهند وو — ماهیت کښې رسنده وو

د هغو ملاقات ګران وو — مخلوقات ورته چندان وو

مګر زۀ ورته دېره شوم — پاک الله ته په اسره شوم

خدای زما نصیب بهتر کړو — ترې شروع مې طب اکبر کړو

ورځ په ورځ مې بخت بلند شو — هر مشکل راته سرګند شو

علم طب راته حاصل شو — طبابت زما کامل شو

را مات ماته مخلوقات شو — زوګ مې خور په هر تماشو

سائلانو راته سوال — شل کاوه په دا منوال

یو لغات کۀ شي تیار — د هر چا به شي پکار

نیت مې اوکړو خدای دې یار — یو لغت تصنیف کړم یاره

په پښتو ژبه اسان — چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دعا باندې
یاده دي کۀ څوک بنده کاندي
بس کړه میان تجمل شاه تۀ
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کــهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپــه او ورځ کړي دا کلام
افـسوس زر شي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میاں تجمّل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه تول حال ئې پکښې لیکلے د کوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت تول ۲۷۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تورۀ سیاهي لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې وا ضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۵.۱۰ سنتي میتر × ۵.۰۷ سنتي میتر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکولاتو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تورۀ سیاهي سره په غټو تکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څلور شکل کښې تاو کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د رومبني باب شروع داسې کوي -

باب اول در بیان ادویه کهٔ حرف اول انها الفقاست

فصل الالف مع الالف دوه مېنځے معنی او خواص د آ ابارزده دویم د آ ابنوس - دریم د آ امیس څلورم د آ ابیل په دې ترتیب سره یکی ی دلته به دې یو دوه مثالونه او لیکو چې ددې کتاب په صفحه و باندې لیک دي -

۱- آ ابارزده !

آ ابارزده کــره دلبه   عــربي ده لب شــکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانۍ کښې زما روره ... امو لیقون بلې ته کوره
په رومي کښې هم دا نوم دے ... حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستانے ... نوم ئې بنګ دے ښهٔ عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي ... سوي مس هم د د نوم دي
دا هم سترګوله پکار دي ... ښهٔ دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې ... سرد هم خشک دي امزجه کښې

۷- آ ابنوس :

آ ابنوس لغت اے کښه ... را شه زده کړه ښک نفسه
په رومي کښې امیکنس دي ... سیفا فیطوس یوناني بس دي
په فارسي هندي کښې یاره ... پښتو هم ورسره شماره
دده نوم ابنوس مشهور دے ... تویه وله یارې ګور دے
حار یابس دي زما روره ... په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لږینه ... یادکړه ته په خوي شیرینه

کهٔ په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو دې نه د میاں تحمل شاه فقیر خېل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګېدے شي چې دیو شیز معنیٰ ئې په عربي، فارسي-یوناني-رومي-هندي او پښتو کښې لیکلي. د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي- د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغاني

شکر شکر کتاب تام شو ... فکرمند زړهٔ مې ارام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د فکر په دریاب — شپه او ورځ ووم غرقاب

فکر لوی عظیم دریاب وو — زړه زما غرق ناپاب وو

مرجونیا غوندې ګرزان — ما کوو تیاره کښې جان

جګې نوي زما خوراک وو — دې کتاب ته مې پښخاک وو

ناګاه لعل دُر الماس — ما پېدا کړل د پرېتې تیاس

په نامه د خداوند — وېش کړل ما په حاجتمند

حاجتمند ورته اکثر — طالبان دي دېر د لس

دي د طب په نیت روان شي — شروع او کړي حکمت خوان شي

چې لغت را شي ستومان شي — له استاذ نه په خفګان شي

یو لغت دده چې پرېږدي — شروع کړي کتاب کښېږدي

بعضې لولي نه پوهېږي — عبس تول عمر کړېږي

دا لغات دے دُر ګوهر — بلکه دېر دي تر یې بهتر

په نامه د کردګار — دي قسمت په طلب ګار

حاجتمند چې نفع مند شي — مطلب بیا مومي خرسند شي

پاک مولا ته دې فریاد کړي — ما دې دېر په دعا یاد کړي

تل دعا دي را ته کوینه — شاید خدائ ما او بخښینه

دا له کړي خپل دیدار — د جنت بوستان د بهار

بس کړه میان تجل شاه ته — فضل غواړه د الله ته

که نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره لیکي .

سن د هجرې چې یادېږي
د یار لس سوه حسابېږي (۱۳۰۲ه)
څلور نور د پاسه دي نه
پس له دې د بس اوس وینه

د دې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب میان تجمّل شاه فقیرخیل په ۱۳۰۴ه کښې لیکلے - دا وو په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت او د دې د مصنّف میان تجمّل شاه فقیرخیل متعلق څېړنه هیله لرم چې د تحقیق تنې یې به پوره نجیله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقیرخیل تجمّل شاه میاں - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه میاں وکیل شاه فقیرخیل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخیل خوشحال ریسرچ سل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثر عبدالحلیم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هیواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټرپرېس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حمیدالله صاحبزاده - د کوک کښکي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ع

۷- د میان حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میان وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ع

۸- مجله اباسین پېښور میاشتنۍ اکتوبر ۱۹۹۰ ء پریس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور -

۹- مجله پښتو دری میاشتنۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ع پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور وکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دی چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هرڅیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالېږي او دا معنې او خوبۍ چې په چاکښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللے شي - حالانکې په ننۍ زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې گڼو چې داسې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دے چې ددې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنگه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - څونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېل ددې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئې ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړه انسائیکلوپېډیا وه او د دوئ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او د دغه مطالعې بیا د دې موضوع حق اداکوي که څه هم زه دا وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دی - یو شاعر دی نو دا خبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دی مصلح دی. خود شناس، مردم شناس دی. سیاستدان دی. سردار دی د عمرانیاتو ماهر دی - پت پال دی ننګیال دی - جنګیال دی. سپه سالار دی د طب پوهان دی. د نباتاتو ماهر دی د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکی دی. د نازکو احساساتو خاوند دی. شاعر دی - عالم دی د ښکاریاتو ماهر دی - پښتون نفس شناس دی سماجي او اصلاحي غړی دی. فلسفي دی صوفي دی سیاح دی - مؤرخ دی - محقق دی - د هنرونو خاوند دی او د ډېرو علومو نه خبردار دی - او هر کله چې دا خوبه لري نو بیا هغه حکیم دی - دانشور دی او د حکمتونو کان دی او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متاثره ؤ او ځکه خو وائي -

ان حکیم ملت افغانیان

آن طبیب علت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټولې په خوشحال بابا کښې موجود وې - خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوی او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدي نو هم ئې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پېش کوي. دغه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم د پر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې اوچیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي -

د خوشحال وشپل معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علومو منبع وه او د اټول علمونه هغوئې مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که ټش د هغوئې دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر ئې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي -

درست دیوان ئې سکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې واخلو نو دغه میدان ئې هم کتلے او که په دغه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم ؤ هغوئې نهٔ صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب ئې هم زده ؤ او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښهٔ شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وا ښل به وا ئم مختصر
په معنیٰ کښې قیمتي سکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نه وي چې هغه به د دوئ په شاعرۍ کښې نه وي او څکه خو پیر محمد کاکړ وائي -

ص کۀ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره
هیڅ یو مضمون هم غیر نه دے"

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او څکه خو وائي -

قصیدې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده که قطعه که مثنوي دے
همګي واړه ګوهر دي دُر و لال

او بیا نو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نه ئې وزن نه تقطیع نه ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دې نه معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنیس حسن تعلیل طباق الاضداد، ابهام - صنعتِ ترصیع، تنسیق الصفات - د فطرت شاعرۍ - تاریخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکیم موږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو موږ ته د سیاست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تیرولو حکمت را ښائي د ننګیالو او جنګیالو د غیرت او پت د عظمت او عزیمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښېګړې د صلح او امن د صبر او شکر د ګفتار او کردار درس راکوي عرض دا چې دا سې هیڅ یو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصیت د حکمت په کسوټه وهلي نه وي او موږ ته ئې په ګوته کړي نه وي دا حکیم موږ ته د سیاست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابۍ حکمت په دا طریقه را ښائي -

ورکول تورې وهل دا دواړه بویه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
یا شکیه د یوه خداے ده یاد تورې
په جرګو مرکو نهٔ شي کار تمام
کهٔ سردار د خلقو زر لري هنر
بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمصام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله ګڼي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اُصول هم را ښائي :-

یا سردار سره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو به ښهٔ وزیر
که نهٔ دا وي نهٔ هغه وي
په ژوندون ئې بویه وېر

که هرڅوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نهٔ وي نو هغه به ناکامه وي- لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چاڅهٔ غم لري
چې دا ئې نهٔ وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته کرم لري

دا څو ئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارسړي نښانې هم په داګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښیار به هیڅ رې بې ځایه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هیڅوک آزار نهٔ کا
چې بد کړه ورد ے هغه به یار نهٔ کا

دغه شان د کم عقل او احمق سړي خویونه په تفصیل سره په دیوان کښې د حکمت په سلسله شته - او که غواړې چې په بدو نړونو دې حکومت او کړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
ګنده وي چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکیم الملت خان بابا خوشحال خان خټک یو دا سې قیمتي ګوهر را ښائي او وائي که چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامیاب ژوند تیر ولو ځښتن به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک با ثداد ے
په بدئ کښې څهٔ فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ تر سره کیږي
څهٔ حاجت چې رسا او شي تر جنګونه
که پخپله د خپل ځان په بدئ نهٔ ئې
د مارونو په غارمهٔ منډه لاسونه
په خپلو انو باندې هومره خشم مکړه
چې پردي در ځني تښتي په مکونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د بې قول د چا اوکړو نورې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وي ښه میړونه
په رښتیا که په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چې ډیر ډیر خوري سوګندونه
د حرص ستړې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې د نبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودونه
د رته وایم چې په کوم توکې به روښانه شي
چې د هر چا سره ښکېږي ځوابونه
همېشه د وسه څو له پټه که ناوې
چې ضرور شي حاله اوکړه دوهرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وېښا کانونه څخه
بز ډېر بیان کړو-

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځائے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښځه مې څېر کړو ښځه پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپل ښېګړه

وکړې واړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د مبل کا
څوک چې آرام کتېي د نیکو نام کېږي
د څوېدو زړونو دارو به تل کا

سخاوت

که ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور ځې غورزوه په سخاوت

پت

سر دې درومې مال دې درومې پت دې نه ځي
د سړي د چارې ګل څوبې په پت دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
که توانګې په خزانو د قناعت شي

رښتیا ویل

رښتیا کړه د هیڅانه مه ویرېږه
رښتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے کۀ ښۀ دے په ښۀ ګفتار ښۀ دے
ګفتار کۀ ښۀ دے په ښۀ کردار ښۀ دے

صبر و شکر

دانائے مۀ ګڼه - چې صبر نۀ لري
چې صبر نۀ لري، حکمت به څۀ لري

خودي

(۱) کۀ تۀ چې په منت موے وائے مۀ خله
کۀ د چا په باغ کښې بو تې د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مۀ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کۀ مرهم پکار چې نۀ دي
کۀ علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به اوخوري ککرۍ یا به کامران شي

دغه شان کۀ د پښتو یک دووونی په منفرد انداز کښې
ئې د زنځیرۍ په نوم ایجاد کړې کۀ د فراق سندرې ئې وئيلې
نو هغه ئې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وئيلې د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرګنده ده - که د دين علم يې د مختلفو مسلو په صورت کښې را ښودلے نو فضل نامه يې د کتوده که غواړې چې د غيرت او عزت پټکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه او کړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمارشې -

چې دستار تړي هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

د دې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش لوئے شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څوړاکونو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او نه يوا ځې دا حکمت حاصل کړم بلکې د بازغونډې څو يونه زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

چې وهل خوړل - خوړول کا نو ځځه نه ده باز شاهين دے
چې يې سوړې لره يوسي يا مېږے دے يا فاره

بازنامه يې د حکمت ډکه خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم يادوم سوات نامه يې ياده کړم که بياض يې يادکړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم د احکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته د دې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله بيدل هم غواړي نو د غه غم يې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې يې صحت ګوري او حکمت نه ډک طب نامه ليکي په د غه طب نامه کښې دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

کړانو
بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو ګان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو- او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په وړو کې بحر کښې د طب تاجې
زیب و زینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم ګڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه توکه نه وي
نور هر خوبي لاړه

د غه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي-
چې که چرې دا راز مو خپل کړو نو بیا به په راسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ابدال په دا څلور خویه ابدال وي
کم ویل کا - کم د چا سره کښېنوونے
کم ملاستے کا- کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې دے ژوندون
دې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

کړه اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرر دي د بشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې سړې خوږې اوبۀ د سړي ځان دي
و لې تود طعام - سړې اوبۀ ضرر
چې تودې اوبۀ څوک څښي عمر وو هلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځائے کښې د حکمت خبره کوي او وائي کۀ قوت او
طاقت زیاتول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

کۀ قوت زیاتوې تل خوره شودۀ پیے
چې تر دا نه دارو نیشته معتبر
کۀ ئې مومې اوړے ژے ګبینه خوره
خو په سود ئې خبر مه کړه نچل پسر

او د غه شان ډیرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې
د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې کۀ عمل پرې
روشي نو بنیادم د ډیرو بیمارو نه په امان کیدے شي په
طب نامه کښې د سر درد بیمارۍ - د نیم سر درد د سترګو بیمارۍ
د فالج بیمارۍ - د یرقان بیماري - د ګیډې بیماري د غاښونو
بیماري - د نس خوږې بیماري - د بواسیرو بیماري - د
ناسور بیماري او د ښځو او د سړو نورې پټې او ښکاره
بیمارۍ ښودلے شوي او د هغې نښانې په ګوته شوي دي -
پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي
خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې دا هم دا ښودلي
چې د هغه طبیب نه علاج مۀ کړه چې دا خوبۀ او خاصیتونه نۀ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبيب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبيب نوم څهٔ اخلې خوشحاله
چې بيمار ورسره راشي بيا بيمار ځي

(۳) د طبيب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبيب دارو لري خطر

او چې ددې خوبو مالک حکيم او طبيب نهٔ وي نو هغه په حکمت چرې هم نهٔ پوهېږي او څوک چې بيا دغه حکيم نه علاج کوي نو خوشحال بابا دغه سړي باره کښې وائي -

سبل هغه سړے احمق بللے بويه
چې په هر طبيب داروکا د رنځونو

هر څوک ځو مونږ اوګورو او ووايو نو په خوشحال خان خټک او حکمت ليکل اوو ئيل ډېر مشکل کار دے بلکې دا ډېر وسيع او ژور تحقيق موضوع ده هسې هم د خان بابا غونډې حکيم الملت او حکيم الحکماء بابانډې ليکل او نوشتل د چا د وس خبره نهٔ ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څکه خو خوشحال بابا وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا نا به پرې پوهېږي دناپوهو کار پرې نشته
دا دُرچې په بيان خوشحال خټک وئيلي

کتابونه

۱- کليات خوشحال خان خټک سره د مقدمې د اروا ښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان خټک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان خټک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان خټک مرتبه همېش خليل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف مير عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظيم پبلشنګ هاؤس پشاور

۸- نوريالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسين آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او د دهٔ ادبي مکتب ډکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجـــلهٔ پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپریل مئی ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډيمي پېښور -

---

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان) (رح)

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دوه اړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو که نثر دے او که نظم ددې دواړو صنفونو او برخو سرخېله کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تر دې چې د پښتو ژبې یک دود په نوې انداز کښې بیکل ددې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر ننه پورې پښتو بې اسرې نه کړه بلکه تر ننه ئې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب و تاب شي
او دغه شان بل ځائے کښې وائي -
همېشه به پرې نارې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ
او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ښکونکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوی خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال دا ډېره په اب و تاب کړي ده. د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوی لوی ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سره سره ددې کورنۍ ښځې هم د غه میدان کښې دي لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغیره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه نن د خوشحال بابا د کورنۍ د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولي الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې گمنام دے او د چا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوی مقام لري او د ډېرو کمو لیکوالو ته ئې د ادب سره د تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوی خان بابا خوشحال خان نیکهٔ دور جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې د خواجه جمال الدین او فقیر بابا په نامه یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم ئې په دې ټولو نومونو غلبه موندلې ده هغه ځکه چې د دې دنیاوي جاه و جلال بادشاهي - نوابي ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېر پر وونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اټک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح) غوندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پایۍ مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي دغه
لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم
په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دِ ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل
وئیلے شي اود فقیر بابا جمال خان سلسلې ته فقیر خېل میان کان وئیلے
شي دا قم هم د دوي نمسے دے جمیل میان د علم ظاهري او د علم
خفي علمونه لرل او لیکل - لوستل - د ښُل به ئې په ډېر ښکلي انداز
کښې کول د دې متعلق په مناقب فقیر جمیل بېګ د شمش الدین کاکاخېل
چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سریزه د میان فردوس شاه
فقیر خېل د چشمه اکوړه ختک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطرجمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم، ولی الله وو بلکه په ادبي میدان کښې ئې
د خپلې کور نۍ بېرغ جګ ساتلے دے او د وړوخهٔ ئې په فارسي
ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او ښیي دي په فارسۍ ژبه
کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمي
پېښور یونیورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي
چې نومونه ئې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولیاءؒ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریباً د پنځو سو صفحو درونده کتاب دے
او س اوس ئې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي ترجمه چاپ
کړې ده په دې کتاب کښې د لویو لویو اولیاء ذکر دے دغه شان
ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریباً د څلور نیمو سوو صفحو غټ
کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ (شپږ ویشتو) بابونو
کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے
شي مبل درېم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون
کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسۍ کښې لیکلے چې اوس اوس ئې
د اسد الله شعور په سرېزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په
فارسۍ کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات لیکلي-
دا هم یو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په
مجمع البرکات نومي قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په
لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي
وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده په صفحه ۳۰۱ باندې ددغه کتابونو نومونه دارنګه دي.

۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین.

کېدې شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۳۸۵ ه د مولف څخه په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د ده د شاعرۍ متعلق پوهنې څېړنه د افغانستان ستر محققینو، عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي، دکتور عارف عثمان، عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غونډې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د څېړنو نه پرده اوچته کړم او دلته يې اوليکم ولې چې بیا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانه شعراء" دریم ټوک د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو له څانګې کال ۱۳۴۲ ه ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې لیکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوی ولي او صوفي تېر شوی دی د پښتو شاعر هم وو دیوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په یک سره کال ۱۳۶۱ ه ش او ۱۹۸۲ م صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جمیل(رح) خان باره کښې لیکي.

دغه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دی او په پښتو کلاسیکو ادبیاتو کښې د ادیب، عالم او متصوف په حیث

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

يادېږي او د علاقه لرونکو د احترام وړ ګڼل کېدلې دې
دغه پوهه شاعر چې تراوسه پورې يې ديوان نهٔ
دې چاپ شوې د ځوانۍ په وخت د جميل بېګ په نامه
مشهور وو -
دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تاليف پښتانهٔ
شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۳۰۷ ه
ش کښې په صفحه ۳ باندې ليکي -
فقير جميل بېګ د مستېر اوجذبې په وخت کښې منظومې
ټوټې وئيلې دي -
ددې وېنا نه پس يې د فقير بابا رجمال خان ، هغه منظومې ټوټې
ليکلې دي چې هغه به ددې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس راځي -
په دې دول شيخ جميل بېګ يا فقير جميل بېګ يو روحاني
شخصيت وو چې په نظم او نثر کښې يې ليکنې کړې دي -
ددې درنې هستۍ باره کښې ګوان ستر محقق زلمي هيوادمل په
خپل تاليف فرهنګ زبان و ادبيات پښتو (فارسي) د علومو
اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ ليکي -
جميل بيګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقير بابا شهرت داشت
جميل بيګ مرد صوفي مشرب و فقير قائم الليل و صائم الدهر بود در
حلقه مريدان شيخ رحمکار شموليت داشت .
جميل بيګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان
پشتو شعر سرود -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د دې وېنا نه پس چې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه ليکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې د نمونې د سيمې د اکوړي ګړان محقيق پروفيسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ په صفحه ۲۵-۲۶-۲۷ سره د دې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام کښې خوږه شته فکر چې ژور او الفاظ چې خوابنده دي۔

د کلام نمونه:-

د دوي که غزل دے او که ټوټې هر لفظ چې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې ليکلي ټوټې چې د بيلې بيلې واقعې سره وتړلي دي که هغه واقعات په تفصيل سره ليکم نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اولري په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به ليکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات چې ژوندي ساتلي او د غه شان نامنو چې هم لکه صديق بابا ظفر بابا محمد ابراهيم بابا وغيره په دغه ميدان کښې د خپل توره نامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده۔

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پښتو ستورې تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اثره د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلې دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې تر څو حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجا ړې

مور پلار زامن نمسي د کورې څه شو
خلقي کړې د اجل سورو نتارې

بنائسته به څوک زلمې شو تورې خاورې
پرې پرتې دي د لحد خاورې تو دا رې

جماعت څخه تېرېږې مخ ترې پټ کړې
وهجرې وته ته یون کړې د حرا رې

درسته ورځ سکه سپک ناست یې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې سکه خرنا رې

یو ذره د لا اله ویره نه شي
نه پوهېږم چې را جېوت یې که کما رې

چې نیکي در څخه نشته بد څو مه کړه
را شه مه تو که په خپله بېره لا رې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپین لي نخو یو نه یو در شخنه نیشته
وچ لاشدهٔ سره سپین ې سپینه اهاړې
سم له لاسه کار هم کوړ ډېر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دادے کهٔ خان ژاړي

دویم غزل

خراب زړهٔ چې مې بیمار وو هغه نهٔ دے
چې مدام په انتظار وو هغه نهٔ دے
چې مې ستر ګې دیدار لوروته نیولې
تش دیدن ئې په بار بار وو هغه نهٔ دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جلیا وم
بل په زړهٔ کښې مې انګار وو هغه نهٔ دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پیوت کودن ته مې زنار وو هغه نهٔ دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نهٔ دے
شام و شنګ چې ستا په تور ووله ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نهٔ دے
ستا له غمه چې یو دم په قلدرنهٔ ووم
چې په ستر ګو کښې مې خار وو هغه نهٔ دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چېرې لیدلے
تازه ګل چې په شمشاد وو هغه نۀ دے
جمال ستا له مخه نور و ته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نۀ دے

دریم غزل

و بېتۀ سپین ستر ګې تاریکې چینګې دا ړې
تۀ لا ګوځې خپل پردې په خبس نغاړې
خدائے طاعت د پاره ورځ له تا سته غواړي
تۀ د کالو خرڅې نن له خدايا غواړې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخې خو هم د موږې په زور کړا ړې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځینې محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې
د جمیل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جمیل بېګ نوم جمال خان نه وو
دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقیر بابا
نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان نۀ یادېږي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې لیکلي چې په ادبي دنیا کښې ئې جمال یا جمال خان نوم لیکلو او یادېدلو او په روحاني دنیا کښې نقیب بابا او خواجه جمال الدین په نوم یادشوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے څو مره چه د دوي دیوان لا ترا وسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي خو هر کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په ټکېدو کښې موجوده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي ورارهٔ کېږي د غزلو سره پیوست دا غزلې لیکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي چې دا هم د دغه زماني شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پېدا شوے چې دا شاعر د سیکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سیکانو د دور شاعر دے حالانکه د سیکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفیانه کلام دے او موږ دا په داسې وخت کښې شو چې هغوي به خامخا صوفیانه کلام لیکلے او ویلے وي هر کله چې دد غه نږدو شاعرانو سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا دور دے بل څوک نهٔ شي کېدے -

وس را ځو هغه منظومو ته تو طرف ته چې دوي په بېلو بېلو موقعو ویلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شیخ رحمکار کاکا صاحب

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بیګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د ډیره غمه چغه کړه۔

په بوی دې ټول عالم خوشبوي شو
امیل چندنه په تا پورې وتل ګردونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخیل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور (فیصل آباد) کښې هم د غه شان واقعه لیک ده۔

د غه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوي ولي الله اخون ځالاک بابا د خپل بنګو ځځه د دوما کا فر وسره جنګ وو نو په د غه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اوو ئیل۔

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نهٔ اخلي او نهٔ یې څهٔ پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نهٔ وي دی دے نهٔ وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بیګ کښې شمش الدین کاکاخیل رانختې ده وائي چې د غه وخت د خوړ کانړي د فقیر بابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سرهٔ او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائے د غه وخت کښې د تنکارو غرو نه ووچې د هغې سره لوې نخورونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابا ؒ خپلو ژامنو د لنډی اخون احمد صیب چې ډېر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې ژمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع ئې شروع کړے هر وخت د جذب و مستئ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخون صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو وې فرمائیل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے او د شریعت خلاف نهٔ دي فقیر بابا هغه ځائے کښې داسې وائي -

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
تر ددهٔ زما به هله شریعت شي
خار کیږي کهٔ نهٔ وي نهٔ وي
د فقیر به څهٔ وي څهٔ وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان ختک سره ژړهٔ بداوے راغلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بایزي ته چې ډېر لوې سردار وو د تهانه سوات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپدو نکے دوه د خوشحال بابا ځینې دوه زامنو ته یې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وائي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته یې اووے چې دې وخت کښې مهران نه روګئي ورکړي په مووو قتلان خان چې ددوي رود وو دهغوي د امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه دا سې اووئیل -

اس دې وي په بس دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وي جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وي نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقیر بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده نوره شوه ترقي یې اوکړه

وائي چې یو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډیر ظلم کړے وو تولو علاقه یې لوټلي وه د هزارې نه خلق د قافلې په شکل کښې راتلل چې دهٔ بندیوان کړل او ټول مال حال یې ترې واخستو - خلق فقیر بابا ته په ژړا اسګولا راغلل چې د صوبېدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکشتۍ) کښې سور پدو نو دا اشعار یې اووئیل -

ـــــــــــ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

څوک به دروي خدائ د پاره

فقير دروي خدائ د پاره

پاک رسول ورسره مل دے

بدرګه له چهار ياره

او هر کله چې بېړۍ ته سور شو نو داسې وائي۔

بېړيه ځه د خدائ په حکم

څه به ظالم څه به دده بنديکوونه

فقير شو مل د مظلومانو

خدائ به وي مل چې بنديوان آزادوينه

او هغوي چې د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار رپېدل او نکېدل اوتې بوتې ئې شروع کړې تول مال حال او خلق ئې ترې راخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مريدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مريدان به ورپسې وو او دا اشعار به ئې ويل۔

دور دور د فقير دے

د غافل په صورت وير دے

د غافل په صورت وير دے

دور دور د فقير دے

وائي چې يو وخت داسې راغلو چې باران نه بند شول فصلونه اوچېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقير بابا ته په ژړا انګولا راغلل چې خدائ پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه ـ

قحط سالي ډېره په زور ده
پر پوستلي کور په کور ده
باران دے ورو یسه
څوک پره کۀ نۀ وي نۀ وي
تنګارو بانديې باران دے
فقير نن ورځ مهربان دے
و ارمان ښلی ارمان دے
ورپدلے نن باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نوپه دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقیربابا سوال قبول شو او فصلونه ښېرازه شول دا هم یو روایت دے چې هرکله فقیر جمیل بېګ خپلو زامنو اخون احمد صیب ته شریعت د پاره بوتلو نوهغه وخت کښې دا اشعارهم ویلي وُو ـ

موسّه چنې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې چنګه وي لکه چرچنې
د نیمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنې برچه دې خوب نۀ راکوینه

هر کله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به ترلې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې دا غلو نوچغه به

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې وېلو -

هغه موږيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان دا وُ کا
دا موږي تش لا نې کوي چې مېنځ يمه

دا وه دد غه لوي ولي الله - صوفي - عالم د شاعر په متعلق خبرې ته
چې د لته وا ضحه شوه چې د خو شحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران
وُو بلکه د هغوي رور چې د معرفت لار يې خپله کړې او هر وخت
به په جذب و مستۍ کښې وو خو خپل خاندانې روايات يې چرې
هم هېر کړي نه نهٔ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې
منظومو ټو ټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره
د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټو ټو کښې يې استعمال
کړے دے لوي الله دې او کړي چې دده د ژوند ټول حالات او ديوان
او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي
د دوي د پېدا ئښ کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے
د ابجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جزق" اموز عالم " غريو"

ددې نه ۱۱۱۶ ه جوړېږي څنې محققين يې په قياس څخه زېږېدنه
۱۰۷۲ ه ښائي او لاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تذکاره وکښې چې د جهانګیرۍ او اکوړې نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلے دے هلته ئې مزار دے د پښتونخواه د لرې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او میله کیږي -

کتابونه

۱- پښتانۀ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخېل شمش الدین میاں مناقب فقیرجمیل بیګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانۀ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۰۷ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز
۹- هېواد مل ز لمی فرهنگ زبان وادبيات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز
۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانيه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې
د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربي ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چاڼول د څهٔ څیز بنیادي حقیقت معلومول . دیو څیز پوره کره کتنه معنی لري په انګریزي ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنی ترې ښکاره ظاهرېږي . په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم و ادب کښې سوچه بوټه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوې حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوې حقائقو نور زیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي کهٔ هغه سائنسي ځانګه وي او کهٔ ادبي کهٔ تاریخي ځانګه وي او کهٔ جغرافیائي ځانګه تحقیق په هره ځانګه هر اړخ هره موضوع او کهٔ په هر میدان کښې وي دا د پرګسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

اوکړ کېږي کار دے د تحقیق مېدان ډېر ارت مېدان دے په دې
مېدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وار خطا هم شي خو سره د دې به حوصله نهٔ بائیلي خپل
مرام ته به ځان رسوي د دې شال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله او ګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو ېره هم وي خو دغه ملغرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه راویستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي موسي دا یو ډېر خوندناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه پورې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته يې ختمي نهٔ دے ویلے او نهٔ تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي - د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي کهٔ چرې مونږ په یو شاعر تحقیق کوو نو د هغه د زمانې ټاکل
د هغهٔ دبیک او د هغهٔ د شاعرۍ په انداز بیان يې ژور نظر اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د هغه شان د هغهٔ شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - ژبه ئه -
استوګنه وغیره د هغهٔ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زمانې د نورو پوهانو د لیکونو
او کلامونو په رڼا کښې به يې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله دغه مواد
پېدا نهٔ شي نو بیا به د چاپېریال نه حالات معلومات حاصلول وي کهٔ په هغهٔ
نور چا په روستو زمانه کښې څهٔ لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رایې قائمول وي - په تحقیق ډېر لوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې ډېرې کتابونه لیکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي نو دلته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهمیت د سے د تحقیق دپاره به د روښني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول ي او جمع کول ي چې د کوم په بنیاد چې به محقیق خپله رائې پېش کوي او یا د کوم په بنیاد - به محقیق د خپل تحقیق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقیق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې ډېر زیات په دې میدان کښې اهمیت او ضرورت دے ولې چې بغیر ددې نه تحقیق نهٔ شي کېدے ددې مثال د یو عمارت بنیاد وي ترڅو چې د عمارت بنیاد د پاره کاڼے ختمه - او نور لوازمات نهٔ وي تیار نو عمارت نهٔ شي جوړېدے د غه شان د تحقیق دپاره ماخذونه او ذرائع د کاني او خښتې کار ورکوي -

دا ماخذونه ذرائع په دوه قسمه تقسمه دي چې یو ته بنیادي یا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وېلے شي او دویمه ته ثانوي ماخذ یا ذرائع وېلے شي - چې په انګرېزۍ کښې ورته دا رنګه تکي استعمالېږي -

۱- بنیادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشریح یا تفصیل بیانول پکار دي چې لوستونکي سته اسانه شي -

۱- بنیادي ماخذ یا ذرائع :- محقیق چې هر کله په یو موضوع تحقیق کوي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور هغې موضوع سره تعلق لرونکي پېوست ماخذونه بنیادي
ماخذ کنړلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتي ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي
یا لیکونکي په خپله لیدلي او وړېدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د
تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه
شي د " بحے - یونس د بیتس " په وینا سره مؤرخینو بنیادي
ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزې
ریکارډونه مرکې او نورې متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي
حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه
د خطونو مجموعې او نورې معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ شال ګران او محترم محقیق - نقاد - شاعر -
ډرامه نګار پوهان همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن
کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي پخپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد
اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو
او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے د دې کښې څنې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف دهغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر يې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړی دی. د دې سلسلې کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۴۹۲ - ۴۹۳ لیکي - "سید بلاقي په ۱۰۵۵ھ/۱۶۴۷ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صېب په څېلو سترګو لیدلې ده چې حواله دا ئې ورکوي -

معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما ترنظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶ھ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو و د بنیادي ماخذ یو مثال چې د ته پېش کړے شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

کله چرې یو لیکونکي یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکونکي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یانې قیمې سرکاري اطلاعات - ذاتي بیانونه - تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس دبل په حواله ورکوي -

"دیوان رېخته په پارسۍ او هندۍ ژبو ددهٔ دیوان دے چې هندي تذکرو کې هم یادونه کړي او مفتي ولي الله وېلي دي چې نواب محبت خان په پارسۍ ژبه یو قومي دیوان لري"

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې دغه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نهٔ وو لیدلے بلکه د مُفتي ولي الله په حواله او د ګلستان رحمت په حواله د اقتباس لیکل دا وُو د ثانوي ماخذ شال ځنې محققین د اقتباس حواله نهٔ ورکوي د مصنف چا چې اقتباس لیکلې وي نوم هم نهٔ ورکوي بلکه دا سې تر ې ښکاري چې دا ددهٔ خپل معلومات دي دا یو ډېر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ایم سلطانه بخش ډاکټر - اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ایم سلطانه بخش ډاکټر - اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- هما محمد همایون - د تحقیق فن
اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو دریځ او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنګ پرېس لاهور ۱۹۹۴ء

۵- کاشمیری تبسّم ډاکټر " ادبی تحقیق کے اُصول مقتدره قومی زبان اسلام آباد.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دو حصو کښې تقسيموي چې يوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لويه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړې شوې ده د امير کروړ نظم د شيخ متي مناجات د بيټ نيکه دعا او د غه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زيات ليکلے شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږوالے او سرور دے هغه په نثر کښې نشته د نظم په ذريعه شاعر خپل خيالات نظريات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات راولړځوي او د نظم ويونکي خيالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذريعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه رسېږي خو ادب چې څومره زياته ترقي موي نو هغه د نثر په ذريعه کېدے شي نثر يو ډېر وسيع او فراخه ميدان دے په دې کښې د ادب هر يو صنف ځايږې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او داد نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذريعه د معاشرې اصلاح په ښه طريقه کولے شو او دغه تخليقي اقدار وپه وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقيقي او تاريخي ميدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے ددې په ذريعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل ديني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډيکل ډېر ګران او د سرخوږۍ کار دے نثر څه ته وائي د نثر تعريف څه دے د نثر تعريف ستر محقق اروا ښاد عبدالحليم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ په ص۸ څه دا رنګه کوي -

نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قيد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سيد انوارالحق په درې مياشتينۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء ص۹۶ باندې د نثر تعريف داسې کوي -

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شيندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو اديبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعريف دا مقرر کړے کلام چې په څه وزن يا بحر کښې تړلے نه وي نثر دې يا داسې او وائي چې دو ټلو - ليکو

د پښتو كتابونو پرليكه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هيغه ليکنه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافيو د ترون نه آزاده وي او سړے په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بيانولے شي نثر دے

د اغو وو د پښتو ادب د محققينو او پوهانو د نثر باره کښې تعريفونه او س گورو چې د خارج پوهان (مستشرقين) د نثر متعلق څۀ وائي د پښتو نثر ته که کتنې نومې کتاب تاليف د ستر محقق اروا ښاد عبد الحی حبيبي د افغانستان د علومو اکېډمي له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې ليکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څومره ساده او دلکش وي هغه مفيد وي -

۲- کالرج ليکي : فصيح او مناسب الفاظ چې وزن نۀ لري نثر دے -

۳- موسيو دوزوان وائي :- د انسان په ژبه يا قلم کۀ کوم خيالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه نثر دے -

د دې تعريفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافيې او د وزن يا بحر د قېد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافيه رديف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوؤ یو قسم دا وي

۲- دوهم قسم ته خطابه یا وینا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - د وینا کانې چې عالمان او پوهان یې په جرګو- غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وېلو کښې زیات وي-

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د لیک لاسې راځي او په کتابونو رسالو- اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کوم وینا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ژوند د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وایي دوهم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے دوهم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسجّع او مرصع نثر.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء:-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے. په پښتو ژبه نظم دَ امیر کروړ (۱۳۹ه) نه راوړشا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق او ارواښاد عبدالحی حبیبي مونډلے کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په واټي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳ه - ۲۹۷ه) نه راوړشا شوې ده او دهٔ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنائې ده "د ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانهٔ" چې د شیخ کټه" تالیف دے نه روایت راخستے دے خو دا مونږ په یقین سره نهٔ شو وئیلے چې دا به د نثر رومبنې کتاب وي ولې چې چاپېدلے نهٔ دے او وجود ئې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د
دې نه پس يو بل کتاب د تذکرة الاولياء د سليمان ماکو چې
په ۶۱۲ هـ خواوشا کښې تېر شوی دی - د قندهار سره نږدې په
ارغسان کښې او سېد و ځینې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر د و مبنی کتاب
دی وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شيخ بیټني - شيخ ملکيار، شيخ اسمعیل، شيخ بختيار
غوندې د لويو ولیانو ذکر شوی دی دا کتاب د فريد الدين عطار د
فارسي د تذکرة الاولياء غوندې يو تذکره ده چې په کښې د دغه
وخت د لويو لويو وليانو ذکر شوی څو ځینې عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر د و مبنی کتاب نه مني ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دی موندلی شوی بلکه څو پاڼې موندلی شوي زما په خيال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا ده په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لنی کتاب دی هغه د ستر صوفي مبارز - توریال پیر روښان
عبدالله اُرمړ بايزيد انصاري کتاب "خیر البیان" دی چې د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ دا ترېکټر ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دی چې د جرمني د کتابتون نه ئې مایکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سليمان ماکو د تذکرة الاولياء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوی او د نثر د و مبنی کتاب خیر البیان دی ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بايزيد روښان مخالف ستر عالم اخوند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېزه مخزن الاسلام ولیکلو دا کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې
لیکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یولسمې صدۍ پورې دور وو
د دې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کو یسداد د
اخوند دروېزه زوی - بابوجان، ملا مست زمند، الله یار - اخوند
قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نو یو اځې بایزید روښان
د پښتو نثر د رد ښېنے کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ
ئې هم وضع کړل دغه دور کښې ټول کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر
کښې لیکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه
دور کښې نثر ساده سلیس او په خوږ انداز کښې شروع شو او د خوشحال
بابا کورنۍ د دې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د
زامنو عبدالقادر خان ختک ګلدسته - ګوهر خان ختک قلب الشیر د
افضل خان ختک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاریخ مرصّع - علم خانه دانش
وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان
د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې
ځلنده او ښکاره کړي او ژوندۍ ساتلې ده د دې دور نه پس چې کوم
دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي
په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال
شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې د دې دور د نثر د
میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محی الدین افغان، مولوي
عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې
مولوي میر احمد شاه رضواني، منشي احمد جان، سید راحت زاخیلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او داسې نورو پېښوري پوهانو عالمانو تر اوسه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پښکاره دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه، که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات پکار او کړے شي

کتابونه :

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه
۲- رښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -
۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ ه ش
۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاؤس پېښور ۱۹۶۸ ع
۵- رفیع حبیب الله د پښتو ځواني رتنکوي د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ ه ش -
۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ ع
۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علوم اکېډمي ۱۳۶۰ ه ش -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library